

891.73

G55

OrUk

129

511

UNIVERSITY OF
ILLINOIS LIBRARY
AT URBANA-CHAMPAIGN
BOOKSTACKS

333/58

Гоголь

Ревизор

КОМЕДІЯ В 5 ДІЯХ

Перекладъ Олега Коваленко

Ц. 25 к.

Українське видавництво „РАНОК“

КИЇВ 1908

Повний переклад на українській мові дозволено
до вистави на сцені 26 лютого (февреля)
1908 року (№ 2163).

891, 73

G 55

Or UK

„Нема чого на дзеркало нарікать,
коли крива пика“.

Народня приказка

ДІЙОВІ ЛЮДИ:

Антон Антонович Сквозник-Дмухановський—городничий.

Ганна Андріївна—його жінка.

Марія Антонівна—його дочка.

Лука Лукич Хлопов—доглядач шкіл.

Жінка його.

Амос Федорович Ляпкин-Тяпкин—суддя.

Артем Пилипович Земляника — попечитель шпиталів.

Іван Кузьмич Шпекин—почмейстер.

Петро Йванович Добчинський {
Петро Йванович Бобчинський { дідичі.

Іван Олександрович Хлестаков—чиновник з Петербургу.

Йосип—його слуга.

Християн Іванович Гібнер—лікарь повітовий.

Федір Андрійович Люлюков

Іван Лазарович Растаковський

Степан Іванович Коробкин

{
одставні чинов-
ники, почесні
особи в місті.

Степан Ілліч Уховертов—часний пристав.

Свистунов

Пуговицин

Держиморда

Абдулин—купець.

} поліцаї.

Хавронія Петровна Пошльопкина — жінка
слюсаря.

Жінка унтероффера.

Мишка—слуга городничого.

Служка трахтирний.

Гості, купці, міщани, прохачі.

Характери і убрання.

(Уваги для добродіїв артистів).

Городничий,—постарілий на службі і, як на його, не дуже дурний чоловік. Хоч бере хабарі, але поводить ся з повагою до себе, досить серйозний, часом навіть резоньорствує; говорить і не голосно, і не тихо, не багачко і не мало. Його кожне слово має вагу. Риси обличчя грубі і жорсткі, як у кожного, хто почав важку службу з нижчого рангу. Переходи од ляку до радощів, од підлости до гордощів досить швидкі, як у людини з грубо розвиненою душею. Він одягнений, як звичайно, в мундір і в чоботи з острогами. Волосся стрижене, сивувате.

Ганна Андріївна,—його жінка, провінціяльна кокетка, ще не стара, вихована трохи на романах і альбомах, трохи на домашніх клопотах. Дуже цікава і, при нагоді, виявляє своє самохвальство. Инколи верховодить над чоловіком тільки через те, що той не знає, що сказати їй, але верховодіння це обмежується на дрібницях і виявляється доріканням і глузуванням. Вона на протязі комедії чотири рази передягається в різні сукні.

Хлестаков,—молодий чоловік двадцяти трьох літ, тоненький, сухорлявенький, трохи придуркуватий і, як то кажуть, без царя в голові; з тих людей, що по канцеляріях звуть пустенькими. Говоре і робе без жадного розмислу. Він не

може довго спиняться ні на якій думці. Мова його уривчата, і слова зриваються з язика зовсім несподівано. Чим більше артист, що гратиме цю роль, вияве щире серце та простоту, тим краща буде його гра. Убраний по моді.

Йосип,—слуга, такий, якими бувають звичайно пристаркуваті слуги. Говоре поважно, дивиться трохи понуро, резоньор і любе, сам собі вичитувать напучування своєму панові. Голос його завжди рівний, в розмові з паном суворий, уривчатий, і навіть трохи грубоватий. Він розумніший од свого пана і через те швидче догадується, але не любе багато говорить, і мовчки хитрує. Убрання його—сірий, або синій потертий сіртук.

Бобчинський і Добчинський,—обидва низенькі, куці. Занадто цікаві. Дуже схожі один на одного. Обидва з невеличкими животиками, обидва балакають дуже швидко і раз-у-раз розмахують руками. Добчинський трохи вищий і поважніший за Бобчинського, Бобчинський жвавіший і моторніший за Добчинського.

Ляпкин-Тяпкин,—суддя. Це людина, що прочитала п'ять, чи шість книжок, і через те трохи вільнодумна. Любе в усьому знаходить якийсь таємний зміст і через те кожному своєму слову надає ваги. Той, хто його грає, повинен завжди мати на обличчі значну, поважну міну. Говоре басом, розтягуючи слова, хрипить і сопе, мов стародавній годинник, що спочатку шипить, а потім б'є.

Земляника,—попечитель шпиталів, дуже товстий, неповороткий, невдалий чоловік, а проте дурисвіт і шахрай. Дуже ввічливий і метушливий.

Почтмейстер,—простувата до наївності людина.

Інші ролі не потребують особливого пояснення. Їхні зразки майже завжди перед очима. Добродії

артисти повинні звернуть особливу увагу на останню сцену. Останнє сказане слово повинно потрясти, мов електричною силою, всіх раптом і одразу. Вся група повинна змінить позиції в одну мить. Крик здивування повинен вирватись у всіх жінок, немов з одних грудей. Як не буде зроблено це—може пропасти увесь ефект.

ПЕРША ДІЯ.

Кімната в домі городничого.

ВИХІД І.

Городничий, попечитель шпиталів, шкільний доглядач, часний пристав, лікар, два полицаї.

Городничий. Я закликав вас, панове, щоб сказати вам дуже неприємну звістку: до нас йде ревизор.

Амос Федорович. Як ревизор?

Артем Пилипович. Як ревизор?

Городничий. Еге, ревизор з Петербургу, інкогніто, та ще з потайним наказом.

Амос Федорович. Ось тобі й на!

Артем Пилипович. От так! Не було клопоту, так на тобі!

Лука Лукич. Господи! І до того ще з потайним наказом.

Городничий. Я немов би це почував: сю ніч снились міні якісь два незвичайні пацюки. Таких я зроду не бачив: чорні, здоровенні!.. Прийшли, понюхали... і геть пішли. Ага, перечитаю вам листа од Андрія Йвановича Чмихова. Ви його, Артеме Пилиповичу, знаєте. Ось що він пише: „Дорогий друже, куме і добродію“... *(мимре трохи напів-голосно, перебігаючи швидко очима лист)*... „і повідомить тебе“... А! ось: „поспішаю, між иншим, повідомить тебе, що приїхав чиновник з наказом: оглянуть всю губерню, а особливо наш повіт. *(Важно піднімає палець вгору)*. Я довідався од найпевніших людей, хоч він і удає з себе приватну людину. А я знаю, що

у тебе, як і в інших, не без гріха, бо ти ж— людина розумна, і не любиш прогавлювать того, що пливе до рук... (*Спиняється*). Ну, це свої... „то радю тобі бути обачним, бо він може приїхать кожную мить, коли ще не приїхав і не пробуває десь інкогніто... Вчора я“... Ну, це вже пак родинні справи... „сестра Ганна Кирилівна приїхала до нас з своїм чоловіком. Іван Кирилович дуже погладчав і все грає на скрипці...“ І таке інше, і таке інше... Так ось, які діла...

Амос Федорович. Оце пригода надзвичайна, справді надзвичайна! Просто таки надзвичайна! Мабуть щось воно та не дурно.

Лука Лукич. Навіщо ж, Антоне Антоновичу, чого це, навіщо нам той ревизор?

Городничий. Навіщо? Така вже мабуть доля... (*Зітхає*). До котрого часу, хвалити Бога, добірались до інших міст, тепер прийшла черга і до нашого.

Амос Федорович. Я думаю, Антоне Антоновичу, що тут делікатна й хитра політична причина. Це значить ось що: Росія... та... хоче воювати, і міністерія, як бачите, підслала чиновника довідатись, чи немає де тут зради.

Городничий. Он, куди махнули! А ще розумний чоловік! В повітовому місті зрада! Що воно на грانیці, чи що? Та відціля, хоч три роки скачи, ні до якого царства не доскачеш.

Амос Федорович. Ні, я вам скажу, ви не тее... ви не... Начальство делікатно думає: дарма, що з того, що далеко... А воно все ж таки мотає собі на уса...

Городничий. Мотає, чи не мотає, а я вас, панове, сповістив. Дивіться, з свого боку я дав де-які накази... радю й вам. А особливо вам, Артеме Пилиповичу! Безумовно, приїжджий чиновник забажає перш над усе обдивитись доручені вам шпиталі, і через те зробіть так, щоб

усе було гаразд... Щоб на хворих були колпаки чисті і щоб хворі не були схожі на ковалів, як вони звичайно ходять по домашньому.

Артем Пилипович. Ну, це ще нічого. Колпаки справді можна надіть чисті.

Городничий. Еге, і там над кожним ліжком виписать латинською, чи якою іншою мовою, — це вже до вас належить, Христіяне Йвановичу — назвище хвороби, час, коли хто захворів, який день, і в якому місяці... Не гаразд, що у вас хворі такий смердючий тютюн курять: кожний раз чхаєш, як тільки увійдеш. Та й краще було б, якби їх менше... Зараз звернуть на недбалий догляд, або недотепність лікаря.

Артем Пилипович. О, що до ліків, то ми з Христіяном Йвановичем завели свою методу: чим ближче до натури, тим краще — дорогих ліків не даємо. Проста людина, як умре, то й так умре, а як одужає, то й так одужає. Та й Христіянові Йвановичу трудно було б і розмовляти з ними: він же ні слова не розуміє по нашому.

Христіян Йванович (*мимрить щось, схоже трохи на „і“, а трохи на „е“*).

Городничий. І вам порадив би, Амосе Федоровичу, звернути увагу на урядові місця. У вас в прихожій, куди звичайно приходять просителі, сторожі завели гусей з гусятами, що так і швendraють по-під ногами. Воно, звісно, заводить домашнє хазяйство всякому годиться, і чому ж пак і сторожеві не завести його?.. Тільки ж, знаєте, у такому місці якось не зручно... Я давніше хотів з вами про це поговорить, та все якось забував.

Амос Федорович. А ось я сьогодні ж накажу, щоб їх позабірали до пекарні. Коли ласка, — приходьте на обід.

Городничий. Окрім того, негарно, що у

вас у самім присустві сушиться усяке ганчір'я, над самою шахвою висить польовничий гарапник... Я знаю—ви любите полювать... Але все таки краще на якийсь час сховати його. Поїде ревизор,—можете знов його там почепити. А ваш засідатель... Він, звісно, людина тямуща... але од його так тхне, немов би він тільки що вийшов із шинку,—це теж негарно... Я давно хотів про це вам сказати, та все щось заважало. На це ж є усякі способи... Як воно вже справді так, як він каже, що це в його природний дух, то можна йому порадити заїдати цибулею, або часником, або чим иншим. В цьому може допомогти ліками Христіян Іванович.

Христіян Іванович *мимрить, як і раніш.*

Амос Федорович. Ні, цього вже ніяк не можна вигнати. Він каже, що ще дитиною мамка звихнула його, і з того часу од його одгонять трохи горілкою.

Городничий. Та я тільки нагадав вам... А про внутрішні, хатні розпорядки і про те, що Андрій Іванович у листі називає грішками, то я нічого не можу сказати. Та і ніяково говорить... Нема такої людини, що не мала б якогось грішка за собою. Це вже Бог так дав, і вольтер'янці дурнісінько проти цього репетують.

Амос Федорович. Що ви, Антоне Антоновичу, називаєте грішками? Між грішками є ріжниця. Я скажу усім прямо, що беру хабарі, але що це за хабарі?—Хорти! Це зовсім инше діло.

Городничий. Хорти чи не хорти, а все ж таки—хабарі.

Амос Федорович. Ну, ні, Антоне Антоновичу! А ось, приміром, як у кого кожух коштує карбованців п'ятьсот, та жінці шаль...

Городничий. Ну, а що з того, що ви бе-

рете хабарі хортами? За те ви в Бога не віруєте, до церкви ніколи не ходите! Я принаймні маю віру в серці. Хожу що-неділі до церкви. А ви... О, знаю я вас... Як почнете розказувати про сотворіння світу, аж волосся настовбурчується.

Амос Федорович. Але я дійшов до того своїм власним розумом.

Городничий. В де-яких випадках багато розуму—гірше, ніж коли б його зовсім не було. Хоч це я так тільки нагадав про повітовий суд, бо, правду кажучи, чи й загляне туди хто коли-небудь. Це вже таке спасене місце,—сам Бог узяв його під свою опіку. А от вам, Луко Лукичу, як доглядачеві шкіл, не вадило б звернути особливу увагу на вчителів. Вони, звісно, люди учені, вчилися по всяких колегіях... Але у їх дуже чудні примхи, звичайно, нерозлучні з ученим званням. Один з їх, приміром,—ось той, що в його товста пика... не пригадаю, як його на прізвище,—ніяк не може обійтись без того, щоб, вийшовши на кахведру, не скривить ось як пики. (*Кривиться*). А потім, як почне рукою шарувати свою бороду... Звісно, як він скриве так пику перед школярами, то це ще нічого; може, воно так і годиться, того я не знаю; але, ви сами поміркуйте, як зробе він це перед гостем—то може бути дуже погано. Пан ревизор, чи хтось инший, може подумати, що з його глузують. І з цього може вийти чорт-зна яка халепа.

Лука Лукич. А що ж міні справді з ним робить? Я вже не раз йому казав... Ось ще навіть цими днями, як зайшов у кляс наш маршалок, він так скривив пику, як я ніколи ще не бачив. Він скривив її з доброго серця, але міні зараз зроблено закид—навіщо він прищиплює молодіжці вільнодумство.

Городничий. Теж саме мушу я вам сказати і про учителя історії. Він учена голова—

це зразу видно, і знаннів нахапавсь чимало, але розкажує з таким запалом, що не тямє себе зовсім. Я слухав якось його: доки говорив про асирійців та вавилонців, то ще нічого, а як дійшов до Олександра Македонського, то я просто не можу вам сказати, що з ним сталося. Я далєбі думав, що пожежа. Збіг з кахведри і, чим дуж, торох стільцем об поміст! Воно, звісно, Олександр Македонський—великий вояка, але навіщо ж трошити стільці?! Од цього ж казни шкода.

Лука Лукич. Правда, він гарячий! Я йому кілька разів казав... А він одказує: „як собі хочете,—для науки я й життя не пошкодую“.

Городничий. Еге ж, таке вже незрозуміле коїться на світі:—як розумна людина, то або п'яниця, або так пику скриве, що хоч образи винось.

Лука Лукич. Не приведи, Господи, учителювати! Перед усіма трусись. Кожне встрява до тебе, кожному хочеться показати, що й воно теж щось тямить...

Городничий. Це б ще нічого, але оте прокляте інкогніто! Раптом сусіль: «А, ви тут, голубчики! А хто тут», скаже: «суддя?»—„Ляпкин-Тяпкин.“—«А подати сюди Ляпкина-Тяпкина! А хто попечитель шпиталів?»—„Земляника.“—„А подати сюди Землянику!“ Ось що погано!..

ВИХІД II.

Ті самі і почмейстер.

Почмейстер. Скажіть, панове, що таке? який чиновник йде?

Городничий. А ви хіба не чули?

Почмейстер. Чув од Петра Івановича Бобчинського. Він тільки що був у мене на пошті.

Городничий. Ну, і що? що ви думаєте про це?

Почмейстер. А що думаю? Війна з турком буде.

Амос Федорович. В одно слово! І я сам так думав.

Городничий. А вже ж. Обидва попали пальцем в небо.

Почмейстер. Справді, війна з турком.. А все французи бучу збивають.

Городничий. Яка там війна з турками? Погано буде нам, а не туркам. Це вже відомо... у мене лист...

Почмейстер. А коли так, то не буде війни з турками.

Городничий. Ну, і що ж? Як ви, Йване Кузьмичу?

Почмейстер. Та що я? Як ви, Антоне Антоновичу?

Городничий. Та що я? Боятись, не боюсь, а все ж таки трохи... Купці та міщани мене бен-тежать... Кажуть, що я залив їм за шкуру сала; а я от, далебіг, хоч, може, і взяв що од кого, то, їй же Богу, без ніякої злоби. Я думаю навіть... *(Бере його під руку і одводе набік)*. Я думаю навіть, чи не було на мене якого доносу... Бо инакше нащо ж нам справді той ревизор? Слухайте, Йване Кузьмичу, чи не могли б ви... за для нашого загального супкоюю... всякий лист, що прибуває до вас на пошту, як тільки приходе, чи одходе, знаєте... отак трохи распечатать і прочитать... чи немає, бува, там якого доносу, або просто листування... як нема, то можна знов запечатать, а то можна навіть і так оддати лист—распечатаний.

Почмейстер. Знаю, знаю. Цього вам мене не вчить. Я це роблю здавна, не так за для обережности, як більше з цікавості. Страх як люблю дізнатись, що нового в світі є. І я вам скажу, це дуже цікава річ. Де-які листи з приємні-

стю прочитаєш... там описуються всякі пригоди... а навчання яке!.. краще, ніж у „Московських Відомостях“.

Городничий. Ну, і що ж, скажіть, нічого не вичитали про якого-небудь чиновника з Петербурга?

Почмейстер. Ні, про петербурського нічого, а про костромських та саратівських багато пишеться. Шкода тільки, що ви не читаете листів. Чудові є речі! Ось недавно пише один поручик до приятеля. Описує бал так жартовливо... дуже, дуже гарно: „Мое життя, дорогий друже, пливе,“ каже: „в емпіреях: панночок сила, музика тне, офіцерство скаче“... З великим, з великим чуттям описав. Я навмисне ношу цей лист при собі. Прочитати може?

Городничий. Ні, тепер нам не до того... Так зробіть ласку, Иване Кузьмичу! Як попадеться яка жалоба, або донос, так, не вагаючись, задержуйте.

Почмейстер. З найбільшою приємністю. Амос Федорович. Глядіть, влетить вам за це колись.

Почмейстер. Ой, лишенько!

Городничий. Нічого, нічого. Інша річ, якби ви робили це прилюдно, а це ж зовсім по домашньому.

Амос Федорович. Е, погана каша заварилась. А я, признаюсь, Антоне Антоновичу, прийшов до вас, щоб похвалитись вам сучкою. Ріднісенька сестра того хорта, що ви знаєте. Ви ж чули, що Чептович з Варховинським позиваються... Міні тепер розкіш: ганяю зайців по степах то в одного, то в другого.

Городничий. Мій друже! немилі міні тепер ваші зайці. Міні оте прокляте інкогніто з думки не йде. Здається, що ось зараз одчиняться двері, і шусть у хату!..

ВИХІД ІІІ.

*Ті самі, Добчинський і Бобчинський
(входять, обидва заснавшись).*

Бобчинський. Надзвичайна подія!
Добчинський. Несподівана звістка!
Усі. Що? Що таке?

Добчинський. Неждана річ! Приходимо до готелю...

Бобчинський *(перебиваючи)*. Приходимо з Петром Івановичем до готелю...

Добчинський *(перебиваючи)*. Е, пострівайте, Петре Івановичу, я розкажу...

Бобчинський. Е, ні! дозвольте вже я... дозвольте, дозвольте... у вас нема такого хисту...

Добчинський. Ви ж зіб'єтесь, не пригадаєте всього...

Бобчинський. Пригадаю, їй Богу, пригадаю. Не перебаранчайте... дозвольте... я розкажу... перепиняйте. Будь ласка, панове, скажіть, щоб Петро Іванович не перебивав.

Городничий. Та кажіть ради Бога, що там таке! У мене аж серце перевернулось. Сідайте, панове! Беріть стільці! Ось для вас, Петре Івановичу, стілець. *(Всі сідають кругом Петрів Івановичів)*. Ну, що ж? що там таке?

Бобчинський. Пострівайте, дозвольте, я все по черзі... Як тільки я мав приємність вийти од вас, після того, як ви зволили стурбуватись одержаним листом, еге... так я тоді забіг... та вже, прошу вас, не перебивайте, Петре Івановичу! Я все, все, все знаю... Так одже, як зволите бачить, забіг я до Коробкина. Не заставши ж Коробкина дома, завернув я до Растаковського, а не заставши Растаковського, зайшов ось до Йвана Кузьмича, щоб переказати йому новину,

що ви одержали, та йдучи звідтіль, зустрівся я з Петром Івановичем...

Добчинський (*перебиваючи*). Біля будки, де продають пиріжки...

Бобчинський. Біля будки, де продають пиріжки... та, зустрівшись із Петром Івановичем, я й кажу йому: чи чули ви, Петре Івановичу, звістку, що дістав Антон Антонович од найпевнішого чоловіка? А Петро Іванович вже почули про це од вашої клішніці Явдохи, котру невідомо чого було послано до Пилипа Антоновича Почечуєва.

Добчинський (*перебиваючи*). По барильце для французької горілки.

Бобчинський (*одводячи його руку*). По барильце для французької горілки. Пішли ми з Петром Івановичем до Почечуєва... Але ж прошу вас, Петре Івановичу... тее то... не перебивайте, будь ласка... не перебивайте!.. Пішли ми до Почечуєва, так по дорозі Петро Іванович і каже: „Зайдемо“, каже: в реставрацію, у мене в животі...—я зранку не їв нічого,—якась бунтація в животі“... еге, в животі у Петра Івановича... „А до реставрації“, каже: „привезли сьогодні свіжої сьомги, так ми й закусимо.“ Ми у реставрацію, аж там молодий чоловік...

Добчинський (*перебиваючи*). Гарний з себе, убраний цивільно...

Бобчинський. Гарний з себе, убраний цивільно, ходє собі по хаті, а на лиці, такий розум... фізіономія... поведіння... і тут (*круте рукою коло чола*), багацько, багацько такого... Я немов почував щось, і кажу до Петра Івановича: „це щось не просто.“ Еге. А Петро Іванович уже кивнув пальцем і покликав реставратора, реставратора Уласа... у його жінки три тижні перед тим найшлась дитина... там такий моторний хлопча! як виросте, держатиме, як і його батько, реставрацію. Прикликавши Уласа, Петро Іванович

спитав його пошепки: „хто це,“ каже: „отой молодий чоловік?“ А Улас і говорить: „це,“ каже... е, не заважайте, Петре Йвановичу... ви не розкажете, далєбіг, не розкажете... ви шепеляєте, у вас, я знаю, один зуб свистунець... „Це,“ каже: „молодий чоловік—чиновник, еге, „йде з Петербургу, а на прізвище,“ каже: „Іван Олександрович Хлестаков. А йде,“ каже:“ в Саратовську губерню. І каже: „а химерний же, химерний: другий тиждень сидить, з готелю не йде, бере усе набір і ні копійки не хоче платити.“ Як він тільки сказав міні це, так я зараз і догадався. „Е!“ кажу я до Петра Йвановича...

Добчинський. Ні, Петре Йвановичу, то я сказав: „Е!“

Бобчинський. Спершу ви сказали, а потім і я сказав. „Е!“ сказали ми обидва із Петром Йвановичем. А чого ж би пак йому тут сидить, коли йому дорога лежить в Саратовську губерню?.. Так-то. Оце, він і єсть той самий чиновник.

Городничий. Що? Який чиновник?

Бобчинський. Чиновник, що ви про його зволили дістать звістку,—ревизор.

Городничий (перелякано). Що ви, Бог з вами! Це не він.

Добчинський. Він! І грошей не плате, і не йде. Хто ж би це був, як не він? І на подорожній прописано—в Саратов.

Бобчинський. Він, він, їй-же Богу, він... такий спостережливий: все роздивився. Побачив, що ми з Петром Йвановичем ілі сьомгу—більше через те, що Петро Йванович за-для свого шлунку... еге, навіть у тарілку нам заглядав. Мене такий жах обхопив...

Городничий. Господи, помилуй нас грішних! Де ж він там живе?

Добчинський. У п'ятому номері, під східцями...

Бобчинський. У тім самім номері, де то рік почубились проїжджі офіцери.

Городничий. І давно він тут?

Добчинський. А вже тижнів зо два. Приїхав на Василя Єгиптянина...

Городничий. Два тижні! *(Набік)* Батечку! Угодники святі, рятуйте! За ці два тижні вибили різками унтер-офіцерську жінку... арештантам не видавали харчів... на улицах шинки... багнища... Ганьба! Зневага! *(Хапається за голову)*.

Артем Пилипович. Що ж, Антоне Антовичу, їхать парадом до гостиниці?

Амос Федорович. Ні, ні! Попереду пустить голову, духовенство, купецтво; адже і в книзі: „Події Івана Масона“...

Городничий. Ні, ні, доручить це вже міні самому. Тряплялись гірші випадки в житті, та спливали, ще й дякували... може і тепер Господь винесе. *(Звертаючись до Бобчинського)* Кажете, він молодий?

Бобчинський. Молодий. Літ двадцять три, або чотирі—не більше.

Городничий. Тим краще: у молодого швидче вивідаєш. З старим—біда... О, біда... А молодий увесь—мов, на долоні. Ви, панове, хай кожний з вас готується сам по собі, а я піду сам, або ось хоч би з Петром Івановичем, приватно, так собі, навідатись, чи нема якої прикрости подорожнім. Гей, Свистунов!

Свистунов. Що зволите?

Городничий. Біжи зараз поклич часного пристава; або ні... ти міні потрібний... скажи там кому небудь, щоб як найшвидче покликали часного пристава, а сам приходить сюди.

(Поліцай біжить, спотикаючись).

Артем Пилипович. Ходіте, ходіте, Амосе Федоровичу! Може бути справді біда!

Амос Федорович. Та чого вам справді боятися? Колпаки чисті понадіваєте на хворих—та й усе.

Артем Пилипович. Та що там колпаки?! Хворим велено давати габер-суп, а у мене по коридорах несе капустою, що хоч ніс затуляй...

Амос Федорович. О, що до цього,—я спокійний. Бо справді, кому схочеться стромлять носа в повітовий суд? А хоч би й заглянув у який папір, так життю не був би радий... Я вже п'ятнадцять років сижу на судейському стільці, а як загляну в докладну записку—ех! тільки рукою махну. Сам Соломон не второпає, що в ній справедливе, а що ні... *(Суддя, попечитель шпиталів, доглядач шкіл і почмейстер виходять, і в дверях зустрічаються з поліцаєм, що вертається).*

ВИХІД IV.

Городничий, Бобчинський, Добчинський і поліцай.

Городничий. А що, чи дрозди там стоять? Поліцай. Стоять!

Городничий. Біжи на улицю... Або ні, стрівай! Біжи принеси... А другі ж де? Невже ж ти сам один? Адже я наказував, щоб і Прохоров був тут? Де Прохоров?

Поліцай. Прохорова нема, та він для діла не годиться.

Городничий. Чом?

Поліцай. Та так. Вранці привезли його п'яного, як ніч. Вже й так вилили на його дві діжки води, а він ще й досі не протверзівся.

Городничий *(хапаючись за голову)*. Ой,

Боже мій, Боже! Біжи швидче на улицу. Або ні — чкурни зараз до мого покою... чуєш!.. І принеси міні звітіль шпагу і новий капелюх!.. Ну, Петре Йвановичу, йдімо!

Бобчинський. Та й я, та й я... дозвольте й міні, Антоне Антоновичу.

Городничий. Ні, ні, Петре Йвановичу, неможна, неможна. Якось ніяково... та і не помістимось на дрожках.

Бобчинський. Нічого, нічого, я так, півником, півником побіжу за дрожками; я тільки трошки, так у дірочку в дверях подивлюся, як він там і що.

Городничий (*беручи шпагу, до поліція*) Біжи зараз збери десятських. Хай кожний з їх візьме... Ой, шпага яка ж пощерблена! От проклятий купчище отой Абдулин! Баче, що у городничого стара шпага, і не пришло нової! О, лукавий народ! А там, певно, пройдисвіти, вже і жалоби з-під поли готують... Хай кожний візьме в руки по улиці... тьху, чорт візьми—по улиці!—по мітлі! і хай заметуть усю улицу, що йде до готелю, та щоб чисто... Чуєш! та дивись... ти, ти... я тебе знаю... ти там кумаєшся, а за халяви пхаєш срібні ложечки... гляди міні—стережись... А що ти зробив з купцем Черняєвим?.. Га?.. Він тобі дав на мундір два аршини сукна, а ти загарбав цілу штуку! Гляди, не по чину береш! Марш!

ВИХІД V.

Ті самі і часний пристав.

Городничий. А, Степан Ілліч! Скажіть, Бога ради, де ви запропастились? Навіщо це похоже?

Пристав. Я був зараз за брамою.

Городничий. Ну, слухайте, Степане Іллічу!.. Вже приїхав чиновник з Петербургу... Які ви там розпорядки зробили?

Пристав. Та такі, як ви звеліли... Поліція Пуговицина я послав з десятськими замінювати тротуари.

Городничий. А Держиморда де?

Пристав. Поїхав на пожежу.

Городничий. А Прохоров п'яний?

Пристав. П'яний.

Городничий. Як же це ви дозвоили?

Пристав. А Господь святий знає. Вчора трапилась за містом бійка. Поїхав туди, щоб витхомирити, а вернувся п'яний.

Городничий. Слухайте ж, зробіть ось що: поліцай Пуговицин... він високого росту, так хай стане за-для порядку на мосту... Ага, розкидять зараз стару огорожу, там коло шевця... і заткнуть там солом'яну віху, щоб здавалось, що там мається щось будуватись... Воно, знаєте, чим більше руйнування, тим більше свідчить про діяльність начальства... Боже мій... Я й забув, що на тім майдані навалено на сорок возів сміття... Що за погане місто! Постав тільки де-небудь який пам'ятник, або просто якийсь тинок, то вже чорт його знає відкіля і напруть всякого чорт зна чого. (*Зітхає*). А як приїжджий чиновник питає за службу: чи вдоволені? ви щоб казали: всім вдоволені, ваше благородіє! а як що хто буде невдоволений, то я йому опісля дам такого невдоволення!.. О, ох, ох, ох! грішний я, дуже грішний! (*Бере замість капелюха шабатурку*). Аби тільки дав Господь швидче збутись, а там я вже поставлю таку свічку, якої ніхто ще й досі не ставив. На кожного иродового купчину накину по три пуди воску. Ох, Боже мій, Боже,

Йідьмо, Петре Йвановичу! (*Хоче замість капелюха надіть шабатурку*).

Часний пристав. Антоне Антоновичу, це ж шабатурка, а не капелюх.

Городничий (*кидає шарбатурку*). Шабатурка, так шарбатурка. Чорт з нею! А як питають, чому не збудовано церкви при шпиталі, на яку п'ять год тому призначено гроші, то щоб не забули сказати, що вже почали були будувати, та згоріла. Я про це й рапорт посилав... А то ще хтось забудеться і бевкне здуру, що її зовсім не починали будувати!.. Та скажіть Держиморді, щоб він не дуже давав волю своїм кулакам... він, звичайно, за-для порядку, всім становить лихтарі під очима: і правому, і винуватому... Йідьмо, йідьмо, Петре Йвановичу. (*Виходе і вертається*). Та не випускайте москалів на улицу без нічого.. бо той паскудний гарнизон напне поверх сорочки тільки мундір, а знизу чортма нічого... (*Усі виходять*).

ВИХІД VI.

Ганна Андріївна і Марія Антонівна (*вибігають на сцену*).

Ганна Андріївна. Де ж, де ж це вони? Ой, Боже ж мій! (*Одхилила двері*). Чоловіче! Антосю! Антоне! (*Говорить швидко*). А все ти, а все через тебе. Пішла маніжитья: „Я шпилечку, я хусточку“... (*Підбіга до вікна і чукає*). Антоне, куди. куди? Що, приїхав? Ревизор? З усами?.. З якими усами?..

Голос городничого. Потім, опісля, матінко!

Ганна Андріївна. Опісля?.. От іще, опісля! Я не хочу опісля... міні тільки одно слово треба знати: що він, полковник? Га? (*Зневаж-*

ливо). Поїхав! Пострівай же, я тобі пригадаю! А все ця! „Мамочко, мамочко, підождіть, зашпилю ззаду хусточку; я зараз“. Ось тобі й зараз! От тобі ні про що й не довідались. А все оте прокляте кокетування... Почула, що почмейстер тут, і ну перед дзеркалом чепуритись, заглядать то з цього, то з того боку... Забрала собі в голову, що він за нею упадає... А він просто кепкує з тебе, як ти одвернешся.

Марія Антонівна. Та що ж робить, мамочко?.. Все одно через дві години дізнаємось про все.

Ганна Андріївна. Через дві години! Широ дякую! Нічого сказать—добре одповіла! Як то ти не догадалась сказать, що через місяць ще краще можна узнать! (*Виглядає у вікно*). Гей, Явдохо!.. Га? Чи ти чула, Явдохо, там приїхав хтось? Не чула? Дурна яка! Махає руками? Нехай махає, а ти все таки розпитала б його. Не могла узнать? В голові дурниці, все женихи сидять! Га? Швидко поїхали! Та ти побігла б за дроздами. Біжи ж зараз! Чуєш! Біжи, розпитай, куда поїхали!.. Та добре розпитай, що він за пантой, що приїхав. Який він?—чуєш? Подивись у щілину, і про все довідайся. І які очі: чорні, чи ні, і зараз же вертайся, чуєш? Швидче, швидче, швидче, швидче! (*Кричить довго, поки не спуститься завіса. Так завіса і заслоня їх обох, як стоять біля вікна*).

ДРУГА ДІЯ.

Маленька кімната в юстинниці; ліжко, стіл, сакви, порожня пляшка, чоботи, щітка для одержі і т. ин.

ВИХІД І.

Йосип (*лежить на ліжку свого пана*). А! хай йому чортяка, як хочеться їсти! У животі так гурчить, немов би цілий полк заграє у труби... Таки не доберемось додому та й годі! Що ж мусиш робить? Другий місяць минає, як покинули Петербург! Проциндри в дорозі гроші, а тепер сидить, підобгавши хвоста, і не турбується. А було б вистачило на дорогу, ще й як! Ні, куди ж пак! йому заманулось показати себе в кожному місті! (*Передражнює пана*). „Гей, Йосипе, біжи, напий де покій, та й не аби-який!.. і обід захов як найсмачніший... я не можу їсти недоброї страви. Міні треба доброго обіду!“ Ще коли б було щось путнє, а то легистратишка мизерний! З подорожніми знайомиться, а тоді в карти! От тобі і догравсь! Ех, осточортіло вже міні таке життя! Вже в селі краще: хоч нема публичности, так за те ж і турбот менше!.. Візьмеш собі жіночку, та й лежи цілий вік на печі, та їж пироги. Ну, хто ж буде змагаться—звісно, як піде на правду, то життя в Петербурзі найкраще. Аби тільки гроші були, а життя делікатне й політичне: тіятри, со-

баки тобі танцюють, і все, чого душа забажа. Розмовляють усі так делікатно, як тільки дворяни й зуміють. Підеш, бувало, на Щукин,—купці гукають на тебе: „Добродію!“ На перевозі на човні сідаєш собі поруч з чиновником.... а забажається тобі кумпанії,—ідеш до крамнички. Там тобі кавалер розкаже про лагері, вияснить, яке значіння має кожна зірка на небі, так що все бачиш, як на долоні. Стара офіцерша приплентається... а часом загляне туди така покоївка... фу, фу, фу! (*Усміхається і круте головою*). Галантерейне, чорт би його, взяв поводитіння! Не почувеш ніколи нечемного слова: кожний тобі каже *ви*... Очортіло ходить—береш візника, йдеш, мов пан, а не хочеш заплатити—гаразд: у кожному дворі є другі ворота—чкурнеш за браму, а там і нечистий тебе не знайде. Одно тільки погано: раз добре наісися, а вдруге трохи з голоду не згинеш, так як оце й тепер, наприклад. А все він винен. Що з ним зробиш? Пришле батько гроші, так він не те, щоб зберегти,—куди там!.. Пішов гулять: катає візником, щодня біжи добувай йому квиток в тіятр, минув тиждень, а там дивись—посилає продавати новий фрак. Инколи прогайнує усе до останньої сорочки, так що на йому тільки сіртук та шинеля зостанеться. Далєбі, правду кажу! А яке сукно дороге, аглицьке... сотні півтори самий фрак коштує, а спусте тобі на базарі за двадцять... А про штани нема що й говорить—задурно йдуть. А через що так? А через те, що він діла не робе. Замість того, щоб іти на службу, він вештається по прошпекту, в карти грає... Ой, коли б довідався про це старий пан! Не подивився б на те, що ти, голубе, чиновник, а закотив би сорочку, та всипав би тобі таких гарячих, що днів чотирі чухався б. Коли служити, так служи... От і тепер—сказав реставратор що не дасть нам їсти, доки не заплатимо за давнє.

Гу, а як не заплатимо? (*Зітхає*). Ох, Боже мій, коли б хоч якого небудь борщу! Здається цілий світ би проковтнув!.. стукає... мабуть він. (*Зскакує хутко з ліжка*).

ВИХІД ІІ.

Йосип і Хлестаков.

Хлестаков. На, візьми. (*Оддає йому ка-пелюх і паличку*). А, ти знов качався на ліжку?

Йосип. Та навіщо міні було качаться? Не бачив хіба ліжка, чи що?

Хлестаков. Брешеш, качався: дивись, як все покуйовджено.

Йосип. Та нащо воно міні? Хіба я не знаю, що таке ліжко? Я маю ноги, я й постою. Нащо міні ваше ліжко?

Хлестаков (*ходить по кімнаті*). Подивись лишень, чи є там тютюн.

Йосип. Та звідкіля йому взятись? Адже ж ви ще чотирі дні тому останній викурили.

Хлестаков (*ходить і на всякий спосіб копиле губи. Нарешті говорить голосно і наважливо*). Слухай... гей, Йосипе!

Йосип. А що там?

Хлестаков (*голосно, але вже не так рішучо*). Біжи туди...

Йосип. Куди?

Хлестаков (*зовсім нерішучо і не голосно, дуже близьким до прохання голосом*). Наниз, до бухвета... Скажи там, щоб дали міні обідать...

Йосип. Та я і йти не хочу.

Хлестаков. Як ти смієш, дурню?

Йосип. Та так. Чи піду, чи не піду, нічого з того не буде... Хазяїн сказав, що не дасть більше обіду...

Хлестаков. Як він сміє не дати? от іще дурниця!

Йосип. „Ще“, каже: „і до городничого піду; третій пак тиждень не плате грошей. Ви обидва, з твоім паном“, каже: „шахраї, а пан твій дурисвіт. Ми“, каже: „таких пройдисвітів та поганців бачили!“

Хлестаков. А тобі, бидло, зараз треба усе це переказувать міні!

Йосип. Каже: „Так може кожне, приїхать осістись, набрать набір, так що потім і вигнать трудно“. „Я“, каже: „не жартуватиму, а прямо жалобу та в тюрму“.

Хлестаков. Ну, ну, дурню, годі! Біжи, біжи та скажи йому... Така тупа товаряка!

Йосип. Та вже краще я покличу сюди самого хазяїна.

Хлестаков. Нащо хазяїна! Іди сам скажи!

Йосип. Та, їй Богу, паничу...

Хлестаков. Про мене, чорт з тобою! Клич хазяїна.

(Йосип виходе).

В И Х І Д І І І.

Хлестаков сам.

Хлестаков. Страх, як хочеться їсти. Пройшовся трохи, думав, чи не перехочеться; ні, чорт би його взяв, не перехотілось. Ох, коли б я не проциндрив грошей у Пензі, було б з чим доїхать додому... Отой піхотний копитан здорово обчистив мене. Уй, каналія, чудесно штоси зрізує. Посидів усього чверть години і все забрав. А все таки дуже кортіло б ще хоч раз з ним стикнутись. Тільки не довелось. Ну, який же поганий горо-

док! У бакаліях нічого не дають набір. Це прямо таки паскудство... (Починає свистіти зразу арію з „Роберта“, далі „Не ший міні, ненько!“ а вкінці—ні се, ні те). Ніхто не хоче йти!

ВИХІД IV.

Хлестаков, Йосип і слуга.

Слуга. Хазяїн велів спитать, чого бажаєте? Хлестаков. Здоров був, приятелю! Ну, що, як здоровья?

Слуга. Дякую, хвалити Бога.

Хлестаков. Ну, що, як у вас, у гостиниці? Чи все гаразд?

Слуга. Та, хвалить Бога, усе гаразд.

Хлестаков. Багато подорожніх?

Слуга. Та таки досить.

Хлестаков. Слухай, голубе! міні й досі не приносять обіду, так прошу тебе, будь ласкав, скажи, нехай швидче несуть. Бачиш, міні зараз після обіду треба дещо зробити.

Слуга. Та хазяїн сказав, що більше не дасть. Навіть хотів іти сьогодні жаліться до городничого.

Хлестаков. Ет, що там жаліться! Ти, голубе, сам поміркуй, що це? Міні ж треба їсти? Бо инакше можу зовсім охлянуть. Міні дуже хочеться їсти... і я це кажу не в жарти.

Слуга. Еге ж. Та він казав: „я не дам йому обіду, доки не заплаче міні за давне. Так він і сказав.

Хлестаков. Так ти піди та розтовмач йому, умов його...

Слуга. Що ж йому сказать?

Хлестаков. Ти ростовмач йому, як слід, що міні справді треба їсти... Гроші само по собі... Він гадає, що як йому, мугиряці, нічого не станеться, як не їстиме день, так і иншим теж. От іще вигадка!

Слуга. Добре, я йому скажу. (*Слуга і Йосип виходять*).

ВИХІД V.

Хлестаков сам.

Хлестаков. Одначе, це погано буде, як він зовсім нічого не дасть їсти. А страшенно хочеться, ще ніколи так не хотілось... А може б із одежини що небудь пустить на торг? От хоч би штани, або що продать. Е, ні, краще поголодувати, та приїхать додому у петербурському костюмі. Шкода, що Іохим не позичив карети. А гарно це було б, їй Богу, гарно: приїхать додому в кареті, підїїхать таким чортом до якого-небудь сусіда—дідича перед ганок, з лихтарями, а Йосипа посадовить позаду у лівреї... Уявляю собі, як би всі заметушилися! „Хто це, що це?“ А лакей входе (*витається й удає лакея*): „Іван Олександрович Хлестаков, з Петербургу: zvolите принять?“ Вони, тютті, і не знають, що то значить: „Zvolите принять“. До їх, як приїде який гусак-дідич, то так, як ведмідь і преться просто в вітальню. Підїйдеш до гарненької донечки: „Панно, як я...“ (*Потирає руки і притуплює ніжкою*). Тьху! (*Плює*). Аж нудно, так їсти хочеться.

ВИХІД VI.

Хлестаков, Йосип, опісля слуга.

Хлестаков. А що?

Йосип. Несуть обід.

Хлестаков (*ляскає в долоні і трошки під-
окакує на стільці*). Несуть! Несуть! Несуть!

Слуга (*із тарілками і серветкою*). Хазяїн
дає оце вже в останнє.

Хлестаков. Ну, хазяїн, хазяїн... Начхать
міні на твого хазяїна! А що там таке?

Слуга. Суп і печеня.

Хлестаков. Тільки дві страви?

Слуга. Еге.

Хлестаков. От дурниця! Я цього не прий-
маю. Ти йому скажи; що це таке справді? Цього
ж мало.

Слуга. Ні, хазяїн каже, що цього навіть
багато.

Хлестаков. А соус де?

Слуга. Нема.

Хлестаков. Чому нема? Я сам бачив, *я*
ішов проз пекарню, там багацько варилося.
І у ідальні сьогодні вранці два якісь куценники *я*
чоловічки іли сьомгу і ще багато де чого... *я*

Слуга. Та воно є—і нема.

Хлестаков. Як то нема?

Слуга. Бо нема.

Хлестаков. А сьомга, а риба, а котлети?

Слуга. Це для кращих.

Хлестаков. Гей ти, дурню!

Слуга. Еге ж.

Хлестаков. Порося ти погане!.. Чому во-
ни ідять, а я ні? Чому ж, чорт візьми, і я
не можу так? Хіба ж вони не такі подорожні,
як і я?

Слуга. А вже ж не такі.

Хлестаков. А які ж?

Слуга. Звісно, які! Вони, звичайно, платять гроші!

Хлестаков. Я з тобою, дурню, і балакати не хочу. (*Наливає супу і їсть*). Що це за суп? Ти просто налив води у миску, ніякого смаку, ще й тхне чимсь. Я не хочу цього супу; дай міні іншого.

Слуга. Добре, візьму. Хазяїн сказав, як не хочете, то й не треба.

Хлестаков (*захищає тарілку*). Ну, ну, ну... не руш, дурню! Ти звик так поводитись з іншими... я, брат, не таківський! Зі мною не раджу... (*Ість*). Боже мій! який суп! (*Ість далі*). Я думаю, що ще ні одна людина в світі не їла такого супу! якесь пір'я плава, замість масла... (*Крає курку*). Ай, ай, ай, що це за курка! Дай печеню... Там супу трохи зосталось; візьми, Йосипе, собі! (*Крає печеню*). Що це за печеня? Це не печеня!

Слуга. А що ж?

Хлестаков. А чорт його знає, що таке, тільки не печеня. Це сокира печена, замість те-
... (*Ість*). Злодії! каналії! Чим вони годують! Як їм діла лепи болять, як ззіси один такий шматок. (*Почуває пальцем в зубах*). Шельми! Зовсім, як дерев'яна кора, нічим не витягнеш, і зуби почорніють од таких страв. Злодюги! (*Обтирає рот серветкою*). Більше нема нічого?

Слуга. Нема.

Хлестаков. Каналії! Шельми! І хоч би який-такий соус, або щось солодкого. Ледащо! Тільки деруть з подорожніх.

(*Слуга з Йосипом забирають з столу тарілки й виносять*).

ВИХІД VII.

Хлестаков, потім Йосип.

Хлестаков. Так, наче я й не їв нічого, тільки розохотився. Коли б дрібні, послав би на базарь купити хоч булку, або що.

Йосип *(входе)*. Там чогось городничий приїхав, вивідує та розпитує про вас...

Хлестаков *(перелякано)*. От тобі й на! Що за бестія той трахтирщик, устиг таки пожалітись. Що буде, як справді впакують мене в тюрму?.. Що ж? Як би чесним способом... То я може б... Ні, ні, не хочу. Там в городі тиняються офіцери та народ, а я, мов навмисне, хотів показати добрий тон, та й переморгнувся з однією купецькою дочкою... Ні, не хочу... Та що він таке?.. Як він сміє справді?.. Що, хіба я йому купець, або ремесник який? *(Бадьориться і випрямляється)*. Та я йому просто скажу: „Як ви смієте? Як ви...“ *(У дверях ворухиться клямка; Хлестаков блідне й труситься)*.

ВИХІД VIII

Хлестаков, Городничий і Добчинський.

Городничий *(увійшовши, спиняється. Обидва злякано дивляться кілька хвилин один на одного, витрищивши очі)*.

Городничий *(заспокоївшись трохи і витягнувши руки по швах)*. Добридень!

Хлестаков *(кланяється)*. Мое поважання!..

Городничий. Вибачте...

Хлестаков. Нічого...

Городничий. Моя повинність як городни-

чого цього города, дбати про те, щоб подорожнім і всім благородним людям ніяких прикrostів...

Хлестаков (*спочатку запинається трохи, але вкінці говорить голосно*). Та що ж робити?.. Я не винен... Я справді заплачу... міні пришлють з села. (*Бобчинський заглядає в двері*). Більше винен він... таку тверду дає телятину, як дерево... А суп... чорт-зна, чого туди всипав, я мусив вилити його за вікно. Він мене голодом мучить цілі дні... чай такий гідкий, тхне рибою, а не чаєм. За що ж я... от іще вигадка!

Городничий (*злякано*). Вибачайте, я справді тут не винен. На базарі в мене телятина завжди добра. Привозять холмогорські купці... люди тверезі і поведіння чесного. Я не знаю, звідки він бере таку. А як що не так, то... Може б ви переїхали зі мною на другу квартиру.

Хлестаков. Ні, не хочу. Знаю, що значить на другу квартиру: це значить в тюрму. Та яке ви маєте право? Як ви смієте?.. Я... я служу у Петербурзі (*Сміливіше*). Я... я... я...

Городничий (*набик*). Ох, Господи, який сердитий! Про все дізнався, все розказали, проклятуші купці!

Хлестаков (*бадьоріше*). Та ви хоч би з усією своєю командою то... не піді! Я просто до міністра. (*Стукає кулаками по столу*). Що ви? Що ви?

Городничий (*витягнувшись і тіпаючись всім тілом*). Помилуйте, не губіть. Жінка, діти маленькі, не зробить нещасним.

Хлестаков. Ні, я не хочу. От іще! Що міні до того? через те, що у вас жінка і діти, я повинен іти в тюрму?.. Це міні подобається. (*Бобчинський виглядає в двері і злякано ховається*). Ні, щиро дякую, не хочу!

Городничий (*труситься*). Через недосвід, ій Богу, через недосвід, через убожество... Сами звольте подумать. Урядової плати не вистача

навіть на чай та цукор... А як що й були які хабарці... то дуже невеличкі: щось там до столу, та якась там пара одєжин. Що ж до унтер-офицерської вдови, перекупки, котру-я ніби випарив різками, так це брехня, їй Богу, брехня. Це вигадали вороги мої: це такі люди, що ладні мене в ложці води втопити.

Хлестаков. Та що це? То зовсім не моє діло... (*Роздумавши*). Не знаю я, одначе, нащо ви говорите про ворогів та про якусь унтер-офицерську вдову. Унтер-офицерша то зовсім инша річ... а мене не смієте вибити, до того вам зась... Дивись, який знайшовся! От іще! Я заплачу, заплачу гроші. Я через те і сижу тут, що у мене ні копійки.

Городничий (*набик*). Ой, хитра ж личина! Ось якої загнув! Якого туману пускає! Розбей, як хочеш! Не знаєш, з якого боку і підступить. Ну, та спробую... Що буде, те й буде, а спробувать можна. (*Голосно*). Коли вам справді треба грошей, або чого иншого, то я ладен допомогти зараз. Мій обов'язок допомагати подорожнім.

Хлестаков. Позичте, позичте міні. Я зараз расплачусь з реставратором. З мене буде двісті карбованців, або навіть і менше.

Городничий (*даючи гроші*). Як раз двісті карбованців, не турбуйтеся і перелічувати.

Хлестаков (*беручи гроші*). Дякую, дякую. Я вам зараз пришлю з села... у мене це швидко... Я бачу, ви шляхетна людина. Тепер инша річ.

Городничий (*набик*). Ну, хвала Богові, взяв гроші. Тепер, здається, гаразд піде. Я ж йому замість двох сот, чотирі вкрутив.

Хлестаков. Гей, Йосипе! (*Входе Йосип*). Поклич сюди слугу. (*До городничого і Добчинського*). Чого ж ви стоїте, сідайте, будь ласка. (*До Добчинського*). Сідайте, будь ласка.

Городничий. Нічого, нічого, ми постоїмо.

Хлестаков. Прошу сідайте, будь ласка. Я тепер бачу вашу просту вдачу, і вашу щирість... А то, признаюсь, я вже думав, що ви прийшли, щоб мене... *(До Добчинської)*. Сідайте! *(Городничий і Добчинський сідають. Бобчинський заглядає в двері і прислухається)*.

Городничий *(набій)*. Треба бути сміливим. Він хоче, щоб його вважали інкогнитом. Добре, підкотимось і ми на коліщатах. Удаймо, що ми зовсім не знаємо, що він за чоловік. *(Голосно)*. Ми, ходячи по службі ось із Петром Івановичем Добчинським, тутешнім дідичем, зайшли навмисне до готелю довідатись, чи добре тут подорожнім, бо я не так, як инший городничий, котрому про все байдуже... Але я, окрім служби, маю в душі християнську людяність, хочу, щоб кожному людину добре вітали, і ось, немов в подяку, доля послала таку милу знайомість.

Хлестаков. Міні самому дуже приємно. Без вас я, признаюсь, довго б ще сидів тут... Зовсім не мав чим заплатити.

Городничий *(набій)*. Ну, ну, говори своє! Не мав чим заплатити! *(Голосно)*. Насмілюсь спитати, куди і в яке місце зволите їхати?

Хлестаков. Я йду в Саратовську губерню, у власний хутір.

Городничий *(набій, іронично)*. В Саратовську губерню. Ого! І не почервоніє... О, з ним треба держать ушка на макушці! *(Голосно)*. Добре діло задумали. А от що стосується дороги, то одні кажуть, буває прикро, що коней часом на станції нема, а иншому—це розривка для ума. Адже ви мабуть, йдете більш за-для власної втіхи?

Хлестаков. Ні, батько мене кличе. Розсердився старий, що я й досі ні до чого не дослужився в Петербурзі. Він думає, що як тільки приїхав, так зараз і хрест Володимира тобі почеплять. Ні,

я б послав його самого потертись трохи в канцелярії.

Городничий (*набік*). Чи бач, як баки забива, ще й старого батька приплів. (*Голосно*). І на-довго zvolите їхати?

Хлестаков. Напевно не знаю. Мій батько упертий і безглуздий, старий шкарбун, як пеньок. Я йому просто скажу: як хочете, а я без Петербургу жити не можу. За що ж справді я маю труїти собі життя з мужиками? Тепер не ті бажання, душа моя жадає просвіти.

Городничий (*набік*). Гарно зав'язав узлика! Бреше, бреше і не спіткнеться. А так на взір непоказний, низенький: здавалось би, нігтем росчавив його! Ну, та пострівай. Ти у мене таки пробалакаєшся. Я тебе приневолю більше розказати! (*Голосно*). Справедлива увага. Що можна зробити в глушині? Ось хоч би й тут: не досипляєш ночі, сили свої покладаєш для вітчизни, не жалувеш нічого, а нагорода невідомо коли ще буде. (*Оглядає кімнату*). Здається, цей pokій трохи вохкий?

Хлестаков. Поганий pokій! а блощиці такі, яких я ще ніде не бачив. Як собаки кусають.

Городничий. Дивіться, такий поважний гість і терпить од кого ж? Од якихсь паскудних блощиць, яким і на світ не слід було родитись! Здається, й поночі трохи в цім pokoї?

Хлестаков. Ще й як! зовсім поночі. Хазяїн завів звичай не давати сюди свічок. Хочеш иноді щось зробити, прочитати, або прийде фантазія написати щось—не можна; темно, поночі.

Городничий. Чи не міг би я просить вас... але ні, я не гідний того...

Хлестаков. А що?

Городничий. Ні, ні! Не гідний, не достойний.

Хлестаков. Та що ж таке?

Городничий Я насмілюся б... В мене дома прегарний для вас покоїк, ясний тихий... „Але ні, я почуваю сам, це занадто велика честь для мене... Не гнівайтесь, їй Богу, я так по щирости запросив...

Хлестаков. Навпаки, я з приємністю. Міні багато краще у приватнім домі, ніж у цьому шинку.

Городничий. Ой, який я радий! А як моя жінка зрадіє. Я вже такої вдачі: гостинність з самого дитинства, особливо ж, як гість—освічена людина. Не думайте, що я кажу це з лукавства: ні, я не з тих, мої слова пливуть просто з душі!

Хлестаков. Дякую дуже. І я теж не люблю лукавих людей. Міні дуже подабається ваша прямота та щирість, і я, признаюсь, нічого більшого не вимагав би, як тільки—покажуй міні прихильність і поважання; поважання й прихильність.

ВИХІД ІХ.

Ті самі і слуга разом з Йосипом.

(Бобчинський зазирає у двері).

Слуга. Веліли кликати?

Хлестаков. Еге, дай рахунок.

Слуга. Я ж недавно подав вам другий рахунок.

Хлестаков. Я вже не пам'ятаю твоїх дурних рахунків. Скажи, скільки там слід з мене?

Слуга. Ви зволили першого дня взяти обід, другого дня тільки закусили сьомги, а опісля усе брали набір.

Хлестаков. Дурень! Ще заходивсь вилічувувати! Скільки там всього слід?

Городничий. Та не звольте турбуватись—він підожде. *(До слуги).* Пішов геть! Тобі пришлють!

Хлестаков. Та й то правда. *(Ховає гроші. Слуга виходе; з дверей визирає Бобчинський).*

В И Х І Д Х.

Городничий, Хлестаков і Добчинський.

Городничий. А чи не бажали б ви тепер оглянуть де-які присутственні місця в нашому городі, от шпиталь то що?

Хлестаков. А що ж там таке?

Городничий. А так, подивитесь, як ведеться... який лад...

Хлестаков. З великою охотою, я готовий. *(Бобчинський висовує голову в двері).*

Городничий. І, як забажаєте, поїдемо до повітової школи; оглянете порядок, в якому викладаються у нас науки.

Хлестаков. Добре, добре.

Городничий. Опісля, як забажаєте одвідати острог і міські тюрми—подивитесь, як у нас держать злочинців.

Хлестаков. Та навіщо ж тюрми? Вже хіба краще огляньмо шпиталі.

Городничий. Як хочете. Як ви бажаєте їхати—у своєму екіпажі, чи разом зі мною на джожках?

Хлестаков. Та вже краще з вами на джожках.

Городничий *(до Добчинського)*. Ну, Петре Йвановичу, для вас тепер нема місця.

Добчинський. Нічого, я й так...

Городничий *(тихо до Добчинського)*. Слушайте: ви біжіть, та бігцем, що духу, і занесіть дві цідулки: одну у шпиталь до Земляники, а другу жінці. *(До Хлестакова)*. Чи можу просити дозволу написати у вашій присутности кілька слів до

жінки, щоб вона приготувилась прийнять шановного гостя?

Хлестаков. Та навіщо ж це?.. А проте, тут і чорнило, тільки паперу—не знаю... Хіба на цьому квиткові.

Городничий. Добре, я тут напишу. *(Пише і zarazом говорить до себе)*. А от побачимо, як піде діло після сніданку та доброї плящини!.. А є у нас губерська мадера, не показна на позір, але слона звале з ніг. Аби тільки дізнаться міні, хто він такий і до якої міри треба його боятись. *(Написавши, оддає Добчинському, котрий підходить до дверей; але в ту саму мить обриваються двері, і Бобчинський, що підслухував за дверима, летить разом з ними на сцену. Всі скрикують. Бобчинський встає)*.

Хлестаков. А що? Не забились часом де-небудь?

Бобчинський. Нічого, нічого, все гаразд тільки на носі невеличка кгулька. Я забіжу до Христіяна Йвановича, у його є такий пластирь, то воно й загоїться.

Городничий *(роблячи Бобчинському докірливий знак, до Хлестакова)*. Це нічого. Уклінно прохаю, будьте ласкаві. А слугі вашому я сам скажу, щоб переніс пакунки. *(До Йосипа)*. Перенеси, голубе, все до мене, до городничого—це тобі кожне покаже. Будь ласка! *(Пускає поперед себе Хлестакова і сам іде за ним, але обернувшись, говорить з докором до Бобчинського)*. Вже й ви! Не, найшли иншого місця упасти! І простягся, як чорт знає що таке. *(Виходє; за ним Бобчинський)*.

Завіса падає.

ТРЕТЯ ДІЯ.

(Кімната першої дії)

ВИХІД І.

Ганна Андріївна, і Марія Антонівна (стоять коло вікна в таких самих позах, як і в першій дії).

Ганна Андріївна. Ну, ось уже цілу годину ждемо! А все ти винна. Через твої дурні маніри... Убралася зовсім, так ні, треба було ще їй нишпоритися. Найкраще було б не слухать тебе зовсім. Ох, яка досада! Немов навмисне живої душі не видно! Наче повимерало все...

Марія Антонівна. Але ж, мамочко, хвилин за дві дізнаємось про все. Вже й Явдоха повинна швидко тут бути. *(Вихиляється у вікно й гукає)*. Ой, мамочко, мамочко! Хтось іде, он там у кінці улиці.

Ганна Андріївна. Де йде? У тебе завжди якісь вигадки. Ну, так, іде. Та хто ж це йде? Невеликий на зріст, у фракці... Хто ж це? Га? Яка ж досада! хто ж би це такий був?

Марія Антонівна. Це Добчинський, мамочко!

Ганна Андріївна. Який Добчинський? Тобі завжди увижається щось таке... Зовсім не Доб-

чинський. (*Махає хусткою*). Гей, ви, ідіть сюди! швидче!

Марія Антонівна. Справді, мамочко, Добчинський.

Ганна Андріївна. Ну, ось, ти навмисне, аби тільки сперечатись. Кажу тобі, це не Добчинський.

Марія Антонівна. А що? А що, мамочко? Бачите, що Добчинський.

Ганна Андріївна. Ну, так, Добчинський; тепер я бачу, що це він—але чого ти змагаєшся? (*Лукає у вікно*). Швидче! Швидче! Ну, як ви помалу йдете! Ну, що? де вони? Га? Та кажіть же звідтіль—все одно. Що? Дуже суворий? Га? А чоловік, чоловік мій? (*Одступивши трохи од вікна, з досадою*). Такий дурний, доки не ввійде в хату, нічого не розкаже!

ВИХІД II.

Ті самі й Добчинський.

Ганна Андріївна. Ну, скажіть, будь ласка: ну, і не сором вам? Я на вас єдиного, покладалась, як на путню людину—всі повибігали, та й ви з ними! А я й досі ні од кого нічого не дізналась. І не сором вам? Я була хрещеною матір'ю вашого Івана і Лізи, а ви ось що зробили зі мною!

Добчинський. Йй Богу, кумо, так біг, щоб вам засвідчить своє поважання, що духу не можу перевести. Мое поважання, Маріє Антонівно!

Марія Антонівна. Здорові були, Петре Івановичу!

Ганна Андріївна. Ну, що? Кажіть, що і як там?

Добчинський. Антон Антонович прислав вам записку.

Ганна Андріївна. Ну, та хто він такий? Генерал?

Добчинський. Ні, не генерал, але не згірше генерала. Що за освіченість, а яке поведіння?

Ганна Андріївна. А! це той самий, що про його писали до мого чоловіка?

Добчинський. Він самий. Я це перший вгадав разом із Петром Івановичем.

Ганна Андріївна. Ну, розкажіть, що і як?

Добчинський. Та, слава Богу, все гаразд. Спочатку він прийняв був Антона Антоновича суворо трохи, еге;—сердився і казав, що і в гостинниці усе погано, і що до його не поїде, і що він не хоче сидіти за його в тюрмі, але потім, як довідався про невинність Антона Антоновича і більше розбалакався з ним, зараз змінив думки, і, хвалити Бога, усе пішло добре. Вони тепер поїхали оглядати шпиталі... А то справді вже Антон Антонович думали, чи не було якого потайного доносу. Я і сам теж трошки злякався...

Ганна Андріївна. А вам то чого ж боятись? Адже ви не служите?

Добчинський. Та так, знаєте, як вельможа говорю, якимось моторошно.

Ганна Андріївна. Ет... Це все дурниці. Але розкажіть, який він з себе? Молодий, старий?

Добчинський. Молодий; молодий чоловік, літ двадцяти трьох... А говорю зовсім, як старий... „Гаразд“, каже: „Я поїду і сюди, і туди“... (*Розмахує руками*). Славно говорю. „Я“, каже: „і написати і прочитати де-що люблю; так біда“, каже: „що у кімнаті трохи поночі.“

Ганна Андріївна. А з себе який він? Брюнет, чи блондин?

Добчинський. Ні, більш на шатена ски-

дається, а очі такі жваві, такі, як звірки, що аж моторошно стає.

Ганна Андріївна. Що він міні пише тут у записці? *(Читає)*. „Сповідую тебе, серденько, що моє становище було дуже прикре; але, з божої ласки, найбільше за два солоні огірки і пів порції ікри карбованець і двадцять п'ять копійок!.. *(Спиняється)*. Я тут нічого не второпаю: нащо тут солоні огірки та ікра?

Добчинський. А це Антон Антонович писали на замазанім папері, хапаючись. Там був якийсь квиток.

Ганна Андріївна. А, так, правда. *(Читає далі)*. „Але, з божої ласки, сподіваюся, що все гаразд скінчиться. Приготуй зараз pokій для шановного гостя, той, що обліплений жовтими шпалерами. З обідом не заходься, бо ми закусимо в шпиталі, у Артема Пилиповича, а вина, яко мога, більше... Скажи купцеві Абдулину, щоб як найліпшого прислав, а як ні—то я переверну йому усю крамницю Цілюю, серденько, твою ручку і зостаюсь твоїм Антоном Сквозник-Дмухановським...“ Ох, Боже мій! Та це ж треба як найшвидче! Гей, хто там? Мишко!

Добчинський *(підбігає до дверей і кричить)*. Мишко! Мишко, Мишко! *(Входить Мишка)*.

Ганна Андріївна. Слухай! бігай, лишень, до купця Абдулина.. Пострівай, я тобі дам записочку. *(Сідає до столу, пише записку, а тим часом юворе)*. Цю записку оддай кучерові Сидорові, а він хай побіжить з нею до купця Абдулина і принесе од його вина. А ти сам піди зараз та прибери гарненько той pokій для гостя. Поставиш там ліжку, умивальник і все инше. *(Шепоче йому на ухо. Мишка виходе)*.

Добчинський. Ну, Ганно Андріївно, я побіжу тепер швидче та подивлюсь, як він там оглядає...

Ганна Андріївна. Ідіть, ідіть, я вас не держу.

ВИХІД ІІІ.

Ганна Андріївна і Марія Антонівна.

Ганна Андріївна. Ну, Марусечко, нам треба б зайнятись туалетом. Він столична штука, щоб, боронь Боже, не осміяв чого. Тобі найкраще було б у блакитній сукні з маленькими оборками.

Марія Антонівна. Пхе, мамочко, у блакитній! Міні зовсім не подобається—і Ляпкина-Тяпкина ходє у блакитній і Земляничина дочка теж у блакитному, вже я краще вберусь у різноколірну.

Ганна Андріївна. В різноколірну.... Справді... ти говориш, аби сперечатись... Воно тобі буде багато краще, бо я хочу надіть блідо-жовту. Я дуже люблю цей колір.

Марія Антонівна. Але ж, мамочко, вам блідо-жовта сукня не до лиця!

Ганна Андріївна. Що? Не до лиця?

Марія Антонівна. А вже ж ні, я ж кажу щирю правду, що ні. До неї треба, щоб очі були зовсім темні.

Ганна Андріївна. Оце добре. А хіба ж у мене очі не темні? Зовсім темні. Яку ти верзеш нісенітницю! Як же не темні, коли я собі завжди ворожу на жирову кралю?

Марія Антонівна. Ой, мамочко, з вас більше чирвова краля!

Ганна Андріївна. Дурниця. Далєбі дурниця. Я ніколи не була чирвовою кралею. (*Виходє швиденько з Марією Антонівною. З-за сцени чути її голос*). Що за вигадка? Чирвова краля! Кат-зна,

що вигадує. (Як вони вийшли, одчиняються двері і Мишка викидає з їх сміття. В другі двері входе Йосип з пакунком на голові).

ВИХІД IV.

Мишка і Йосип.

Йосип. Куди тут?

Мишка. Сюди, дядечку, сюди!

Йосип. Пострівай, дай перше одпочити. Ох, нещасливе життя! На порожній живіт всякий оберемоκ здається важким.

Мишка. А що, дядечку, скажіть, чи швидко надійде генерал?

Йосип. Який генерал?

Мишка. А ваш пан?

Йосип. Пан? Та який він генерал?

Мишка. Невже не генерал?

Йосип. Генерал, та тільки з другого боку.

Мишка. Що ж це? Щось більшого, чи меншого од справжнього генерала?

Йосип. Щось більшого.

Мишка. Бач як! Ох, тим-то у нас метушню підняли.

Йосип. Слухай, хлопче: з тебе, як бачу, моторний парубок... Злагодь що небудь попоісти!

Мишка. Та для вас, дядечку, ще нема нічого готового. Простої страви ви ж не істимете, а ось як пан ваш сяде за стіл, то і вам щось звідтіль перепаде.

Йосип. Ну, а з простої їжі що у вас є?

Мишка. Борщ, каша та пироги.

Йосип. Давай борщу, каші та пирогів. Нічого, все істимем. Ну, несімо гамуз. Що, там є другий вихід?

Мишка. Еге! (Виносять удвох сакви до сумежної кімнати).

В И Х І Д V.

(Поліцаї одчиняють обидві половинки дверей. Входе Хлестаков, за ним городничий, далі попечитель шпиталів, доглядач шкіл, Добчинський і Бобчинський із пластирем на носі. Городничий показує поліцаям напірець на підлозі— вони біжать і піднімають його, штовхаючи один одного).

Хлестаков. Гарні інституції. Міні подобається, що у вас показують подорожнім все в городі. По інших містах міні нічого не показували.

Городничий. По інших містах, насмілюся сказати вам, городничі та чиновники дбають більше про свою, сказати б, користь. А тут, можна сказати, немає іншої гадки, окрім тієї, щоб пристойністю та пеклуванням придбать ласку начальства.

Хлестаков. Снідання було дуже добре, я добре наївся. Чи у вас щодня такі сніданки?

Городничий. Це зумисно для такого го дорогого гостя.

Хлестаков. Я люблю попоїсти. Для того й живеш, щоб зривать квітки розкошів. Як зветься та риба?

Артем Пилипович (підбігаючи). Лябардан.

Хлестаков. Дуже смашна. Де то ми снідали? У лікарні, чи що?

Артем Пилипович. Так, так, у лікарні.

Хлестаков. Ага, ага, пригадую—там стояли ліжка. А хворі поодужували? Там їх, здається, небагацько?

Артем Пилипович. Душ із десять зосталось, не більше, а усі інші вже одужали. Це вже так заведено, такий лад у нас. З того часу, як я прийняв місце,—може вам це здасться навіть неможливим—усі, як мухи, одужують. Хворий не встигне увійти до шпиталю—як уже й здоровий; і не стільки медикаменти помагають, скільки чесність і справність.

Городничий. Вже нащо, насмілюсь вам сказати, головоломні обов'язки городничого. Скільки усяких справ, що стосуються чистоти, латанини, напрями... одно слово, в найрозумнішій б людини голова закрутилась, але, дякувати Богові, все йде гаразд. Інший на моім місці тішився б тільки користями, але, повірите міні, що я, навіть лягаючи, все думаю: „Господи, Боже, ти мій, як би то так зробити, щоб начальство побачило мою щирість і було вдоволене!.. Чи нагородить воно, чи ні, це, звісно, його воля, принаймні аби моє серце було спокійне. Коли в городі скрізь порядок, улиці позамітані, арештанти добре вконтентовані, п'яниць мало... то чого ж міні більше треба? Далєбі, пошани, ніякої я не хочу. Воно, правда, принадна річ, але проти добрих діл все—прах, суєта.

Артем Пилипович (*набік*). Ач, каналія, як розмальовує. Дав же Господь такий талан!

Хлестаков. Це правда. Я й сам, признаюсь вам, люблю іноді помізкувать: інколи прозою, а де-коли то й вірші надряпаю.

Бобчинський (*до Добчинського*). Правда, все правда, Петре Івановичу! Такі уваги... Видно, що вчена голова.

Хлестаков. Скажіть, будь ласка, чи нема у вас яких-небудь забавок, товариств, де можна було б, примірно, пограть у карти?

Городничий (*набік*). Еге, знаємо, голубчику, у чий город камінці кидаєш (*Голосно*) Боже, борони! Тут і чутки нема про такі товариства. Я

карт ніколи і в руки не брав; навіть не тямлю, як і грати в ті карти. Бачить їх ніколи не міг спокійно... а як доводилось коли побачить якого небудь дзвінкового короля... або иншу карту... така огидливість на мене находила, що просто таки аж плюнеш. Раз якось трапилось, забавляючи дітей, збудував хатку із карт... так потім цілу ніч проклятуці снілись... Бог з ними!.. Як можна, щоб такий дорогий час гаять над картами?

Лука Лукич (*набік*). А з мене, гаспід сто карбованців зчупив.

Городничий. Краще я той час поверну на користь державну.

Хлестаков. Ну, це ви даремне одначе... Все залежить од того, як хто дивиться на це діло... Коли, приміром, забастуєш тоді, як треба гнуть з трьох боків, ну тоді звісно... Ні, не кажіть. Інколи дуже цікаво пограть.

ВИХІД VI.

Ті самі, Ганна Андріївна і Марія Антонівна.

Городничий. Осмілюсь познайомить вас з моєю сім'єю; моя жінка, моя донька.

Хлестаков (*кланяючись*). Який я щасливий, добродійко, що маю таку, сказати б, приємність бачити вас.

Ганна Андріївна. Нам ще більш приємно бачити таку особу.

Хлестаков (*кокетливо*). Вибачайте, пані, зовсім навпаки: міні ще приємніше.

Ганна Андріївна. Як же ж це? Ви це зволите говорить за-для компліменту... Будь ласка, сідайте.

Хлестаков. Коло вас стоять — це вже

щастя. Одначе, коли ви бажаєте, я сяду. Який я щасливий, що нарешті сижу коло вас.

Ганна Андріївна. Вибачайте, я ніяк не смію прийняти цього на себе... Я гадаю, вам після столиці ця мандрівка здалася дуже неприємною.

Хлестаков. Страшенно поганою. Звикши жить, comprenez vous, у світі—і одразу опинитися в дорозі: гидкі трахтирі, безпросвітня темрява... Коли б, признаюсь, не такий випадок, що мене... *(Поглядає на Ганну Андріївну і пишається)*. Так наградив за все...

Ганна Андріївна. І справді вам мабуть неприємно.

Хлестаков. А проте, добродійко, в цю хвилину міні дуже приємно.

Ганна Андріївна. Як то можна. Ви робите велику честь за-для мене, я того не варта.

Хлестаков. Чому ж не варті. Ви, пані, заслуговуєте.

Ганна Андріївна. Я живу на селі...

Хлестаков. Так, село, а проте і село має свої узгір'я і струмочки... звісно, хто ж рівняє його до Петербургу... Ох, Петербург, Петербург! Що за життя справді! Ви може думаєте, що я тільки папери переписую... Ні, начальник одділу зі мною за панібрата. Так ударе по плечі: „Приходь, брате, обідать“ каже. Я тільки на дві хвилини захожу до департаменту, щоб сказати: це так, а оце отак. А там уже чиновник для писання, такий пацюк, пером тільки—др... др... пішов писати. Хотіли навіть зробити мене колежським асесором, та я собі гадаю: навіщо це міні? І сторож біжить ще на сходах за мною з щіткою: „Дозвольте, Іване Олександровичу, я вам“, каже: „черевики вичищу“. *(До юродничого)*. Що ж ви, панове, стоїте? Прощу, сідайте!

Разом. { Городничий. Чин такий, що можемо постоять.
 Артем Пилипович. Ми постоїмо.
 Лука Лукич. Будь ласка, не турбуйтеся.

Хлестаков. Без чинів прошу сідять. (*Городничий, а за ним усі інші сідають*). Я не люблю церемоній. Навпаки, я навіть стараюсь проскочить непомітно. Але ніяк не можу сховатись, ніяк. Як тільки вийду куди,—вже й кричать: „ось“, кажуть: „Іван Олександрович іде!..“ А раз мене навіть прийняли за главнокомандуючого. Салдати вискочили з гауптвахти і підняли рушниці. Аж потім вже добре знайомий міні офіцер каже: „ну, брате, ми тебе прийняли за главнокомандуючого.

Ганна Андріївна. Скажіть, будь ласка!

Хлестаков. З гарненькими актрисами знайомий. Я теж всякі водевільчики... З літераторами часто бачуся... З Пушкіним приятелюю. Бувало, не раз кажу йому: „А що там, брате, Пушкин?“ „Та так, брате!“ відповідає бувало: „Так якось усе...“ Великий чудак!

Ганна Андріївна. Так ви й пишете? Як то мабуть приємно писать! То ви, певно, і в часописах друкуєте свої твори?

Хлестаков. Еге, і в журналах друкую. Моїх, одначе, творів багато: „Весілля Фігаро“, „Роберт Дьявол“, „Норма“! Уже і назвищ навіть не пам'ятаю. І все це випадково... я не хотів навіть і писать, так театральна дирекція каже: „Будь ласка, напиши що-небудь, брате“. Думаю собі: „Гаразд“. І зараз таки—за один вечір, здається, усе й написав.. Усіх здивував. У мене легкість в думках просто незвичайна. Все, що вийшло в світ за підписом барона Брамбеуса: „Фрегат Надія“ і „Моськовський Телеграф“... то я все понаписував.

Ганна Андріївна. Так то ви — барон Брамбеус?

Хлестаков. А як же! Я ім усім виправляю статті. Міні Смирдін сорок тисяч дає за це.

Ганна Андріївна. То певно і Юрій Милославський ваш твір?

Хлестаков. А як же, це мій твір.

Ганна Андріївна. Я одразу догадалась.

Марія Антонівна. Ой, мамочко, там написано, що це твір добродія Загоскина.

Ганна Андріївна. Ну, ще б пак. Я так і знала, що ти навіть і тут будеш сперечатись.

Хлестаков. А, так, це правда: це дійсно твір Загоскина. Але є ще другий Юрій Милославський, то той уже мій.

Ганна Андріївна. То я мабуть вашого й читала. Як чудово написано!

Хлестаков. Я мушу вам признатись, що з літератури й живу. Я маю найкращий дім у Петербурзі... Так уже й знають—дім Івана Олександровича. *(Звертається до усіх)*. Зробіть ласку, панове, як будете у Петербурзі, прошу, прошу зайти до мене. Я теж даю бали...

Ганна Андріївна. О, я уявляю собі, з яким смаком і пишністю ви робите бали.

Хлестаков. І не кажіть! На столі, приміром, кавун, кавун за сімсот карбованців. Суп у вазі просто на кораблі приїхав з Парижу; відкриєте покришку—дух,—кажу вам, якого не знайдете в світі. Я щодня буваю на балу. Там ми склали свою партію віста: міністр загранишних справ, французський посол, англійський, німецький посол і я. І втомишся граючи, страх! Просто не знати що. Як збіжиш до себе по сходах на четвертий поверх—скажеш тільки куховарці: „На, Маврушко, шинелю!..“ Що це я брешу—я й забувсь, що живу на другому поверсі... До моїх покоїв тільки одні сходи ведуть... А цікаво загля-

нуть до мене у прихожу, як я ще не прокинувся: графи та князі товпляться, гудуть, мов чмелі. Тільки й чуєш: ж... ж... ж... Іноди й міністр... *(Городничий і інші перелякані встають з своїх крісел)*. До мене навіть на пакетах пишуть: ваше превосходительство. Раз я правував навіть департаментом. І чудно: директор поїхав— а куди поїхав — ніхто не знає. Ну, розуміється, зараз пішли балачки: як, що, кому занять місце. Знайшлось між генералами кілька охочих і брались, а підйдуть—ні, мудро. Здається, і легке діло, а роздивиться, просто, чорт візьми! Опісля бачать, нема що робить,—ідуть до мене... І зараз— по улицах курьери, курьери; курьери... можете собі уявити, тридцять п'ять тисяч самих курьєрів. Яке становище, питаю! „Іване Олександровичу! ідіть кермувати департаментом“. Я, признаюся, трохи струбувався, вийшов у халаті, хотів одмовитись, але, думаю собі, дійде до царя, ну та і формуляр теж... „Добре, панове“, кажу: „я приймаю службу, тільки у мене ні, ні, ні... у мене пильнуй! Я вже“... І дійсно: бувало, як прохожу по департаменті—аж світ крутиться... все дріжить, тремтить, мов лист. *(Городничий і інші тремтять од жаху; Хлестаков дуже гарячиться)*. О! жартувать я не люблю; вже я ім усім завдавав страху... Мене сама державна рада боїться. Та що справді? Я такий! Я не подивлюся ні на кого... я кажу усім: „я сам себе знаю, сам...“ Я усюди, усюди. У дворець щодня ізду. Мені завтра, зараз же зроблять фельдмарш... *(Зсувається і трохи що не падає з стільця, але чиновники з пошаною піддержують його)*.

Городничий *(підходить до його і, трусячись усім тілом, силкується говорити)*. А ва—ва—ва... ва...

Хлестаков *(швидко, уривчато)*. Що таке? Городничий. Ва—ва—ва... ва...

Хлестаков (таким самим тоном). Не второпая нічого, усе дурниця...

Городничий. Ва—ва—ва... шество... пре-восходительство, чи не бажаєте одпочить?.. Ось і кімната, і все, що треба...

Хлестаков. Дурниця одпочинок!... Гаразд! я згоден одпочить. Снідання у вас, панове, добре... я вдоволений, я вдоволений. (Деклямує). Лябардан! Лябардан! (Входе у сумежну кімнату, за ним городничий).

ВИХІД VII.

Ті самі, окрім Хлестакова і Городничого.

Бобчинський (до Добчинського). Оце, Петре Йвановичу, чоловік! Ось, що значиться чоловік! Скільки й на світі живу, не стикався з такою високою особою; трохи не вмер од страху. Як ви думаєте, Петре Йвановичу, який в його чин?

Добчинський. Я думаю, що він, найменше—генерал.

Бобчинський. А я думаю, що генерал далеко йому не рівня, а як генерал, то вже хіба самий генералісімус. Чули ви, як він царську раду прибрав до рук? Ходім розкажемо швидче Амосові Федоровичу і Коробкину. Прощайте, Ганно Андріївно!

Добчинський. Прощайте, кумцю! (Обидва виходять).

Артем Пилипович (до Луки Лукича). Страшно, а чого,—і сам не знаєш. А ми навіть не в мундірах... Ну, а що, як проспиться, та у Петербург махне донос?!.. (Виходять обидва стурбовані, кажучи): Прощайте, пані!

ВИХІД VIII.

Ганна Андріївна і Марія Антонівна.

Ганна Андріївна. Ой, який він приємний!

Марія Антонівна. Ох, який гарний!

Ганна Андріївна. А як делікатно поводитьься. Зараз можна вгадати, що столична штучка. А яка вдача... Ох, як чудово! Я страх люблю таких молодих людей! Я просто себе не тямлю!.. По всьому знать, що я йому дуже сподобалась... Я запримітила,—усе на мене поглядав.

Марія Антонівна. Але ж, мамочко, він на мене дививсь!

Ганна Андріївна. Покинь ти свої дурощі. Вони зовсім не до речі.

Марія Антонівна. Але ж справді, мамочко!

Ганна Андріївна. Ще що вигадай! Не дай, Боже, щоб не посвариться; не можна, та й годі... Чого б він пак дивився на тебе? Чого і з якої речі йому дивиться на тебе?

Марія Антонівна. Справді, мамочко, усе дивився... І як почав говорити про літературу, то поглянув на мене, і, опісля, як оповідав, як він грав у віста з послами, і тоді знов глянув на мене...

Ганна Андріївна. Ну, може і глянув якийсь раз, та й то так, аби тільки. „От“—думає собі:—„подивлюся і на неї“.

ВИХІД ІХ.

Ті самі і Городничий.

Городничий (*виходе навипинячки*). Цс...
цс....

Ганна Андріївна. Що там?

Городничий. І не радий, що напоїв. Ну, що, як хоч половина з того, що він казав, правда?.. (*Задумується*). Та як же й не бути правді? Людина трішки на підпитку все зараз викаже. Що на думці, те й на язиці. Звісно, трохи намолов, але знов, без брехні нічого не говориться. З міністрами грає, і до палацу їздить... Гм... як тільки більше думаєш... чорт його знає, не знаєш, що й діється в голові; так, немов би ти стоїш на якійсь дзвіниці, або хочуть тебе повісити...

Ганна Андріївна. А міні зовсім було не страшно. Я простісенько бачила у йому тільки освіченого, світського, вищого тону чоловіка, а до його чинів, міні зовсім байдуже.

Городничий. Ет, вже ви—жінки! Одного цього слова доволі... Вам усе—дурощі в голові! Бевкнуть ні з того, ні з сього слівце. Вас висічуть та й годі, а чоловіка і поминай, як звали. Ти, моє серденько, поводитись з ним так за панбріата, немов з яким-небудь Добчинським!

Ганна Андріївна. Про це я вам раджу не турбуватись. Ми теж знаємо де-що таке... (*Поглядає на дочку*).

Городничий (*сам*). Ну, та що з вами й говорить!.. Бач, яка справді okazія! До цього часу не можу очуматись од страху. (*Одчиняє двері і говорить*). Мишко! Поклич поліцаїв, Свистунова і Держиморду: вони повинні бути недалеко десь коли брами. (*Після недового мовчання*). Чудно стало на світі: хоч би був уже з себе показний, а то худенький, тоненький,—як ти вгадаєш,

хто він? Військового все ж таки розпізнаєш, а як надіне фрачишку, так наче муха та з поодрізваними крильцями. А довго крутив у гостинниці, та плів їусякі небилиці та вигадки! Хоч би вік думав—не додумаєшся. Але врешті таки подався, та ще й сказав більше, ніж треба.—Видно, що молодий...

ВИХІД Х.

Ті самі і Йосип.

(Всі біжать йому назустріч, киваючи пальцями).

Ганна Андріївна. Іди сюди, голубчику! Городничий. Цс.. Цс... Що? що, спить?

Йосип. Ні, ще. Потягається.

Ганна Андріївна. Слухай, як тебе звуть?

Йосип. Йосипом, пані.

Городничий *(до жінки й до дочки)*. Годі, годі вам! *(До Йосипа)*. Ну, що, друже, дали тобі добре попоісти?

Йосип. Нагодували добре, спасибі.

Ганна Андріївна. А скажи, чи до твого пана їздить багато графів та князів?

Йосип *(набій)*. Що тут казати? Як тепер добре нагодували, значить тоді ще ліпше нагодують. *(Голосно)*. Еге, бувають і графи.

Марія Антонівна. Серденько, Йосипе, який твій пан гарненький!

Ганна Андріївна. А що, скажи міні, Йосипе, як він...

Городничий. Та перестаньте, будь ласка. Ви такими дурницями тільки міні стаєте на заваді... Ну, що ж, друже?..

Ганна Андріївна. А в якому ранзі твій пан?

Йосип. Та звичайний ранг.

Городничий. Ой, Боже мій! ви усе з своїми дурними питаннями! І слова не дадуть сказати про діло... Ну, що, друже, як твій пан?... Сердитий? Чи любе лаятись, чи ні?

Йосип. Так, порядок любе. Все повинно бути йому до ладу.

Городничий. Міні дуже подобається твоє лице. З тебе, друже, видно добра людина. Ну, що...

Ганна Андріївна. Слухай, Йосипе, а як твій пан там ходить, чи в мундірі?

Городничий. Годі вам, цокотухи! Тут важне діло про життя чоловіка... *(До Йосипа)*. Ну, що, друже, ти міні справді дуже подобаєшся. В дорозі не завадить, знаєш, випить чайку зайву шклянку, тепер холоднуvато, так оце тобі пара карбованчиків на чай.

Йосип *(беручи гроші)*. А дуже дякую, пане! Дай вам, Боже, доброго здоров'я: бідному чоловікові допомогли.

Городничий. Нічого, нічого! я й сам радий. А що, друже...

Ганна Андріївна. Слухай, Йосипе, а які очі більш подобаються твоєму панові?..

Марія Антонівна. Йосипе, серденько, а який гарненький носик у твого пана.

Городничий. Та пострівайте, дайте міні... *(До Йосипа)*. А що, друже, скажи міні: на віщо більше пан твій завертає увагу... це б то, що йому в дорозі більше усього подобається?

Йосип. Та це як коли, як трапиться... Але більше над усе любе, щоб його добре вітали, щоб частували його добре.

Городничий. Добре частували?

Йосип. Еге ж, добре.—От що я, я—кріпак, а він дивиться, щоб і міні було добре. Йй Богу. Бувало, заїдемо де небудь: „А що, Йосипе, добре тебе почастували?“—„Погано, ваше висо-

коблагородіє!“ „Е“, каже: „Це, Йосипе, недобрий хазяїн“. „Ти“, каже: „нагадай міні, як приїду“.— „Ет!“ думаю собі. (*Махнувши рукою*): „Бог з ним! Я людина проста“...

Городничий. Добре, добре! Умієш одповідать. Там я тобі дав на чай, так оце ще до того на бублички.

Йосип. За що така ласка, ваше високоблагородіє? (*Ховає гроші*). Хіба вже випью за ваше здоров'я.

Ганна Андріївна. Прийди і до мене, Йосипе, і я дам...

Марія Антонівна. Йосипе, серденько, поцілуй свого пана. (*З другої кімнати чути кахикання Хлестакова*).

Городничий. Чш... (*Стає навипинячки; розмовляють нівогласно*). Боронь, Боже, кричать! Ідіть собі... Годі вже вам.

Ганна Андріївна. Ходім, Марусечко! Я тобі скажу, що я помітила в гостя... про це мусимо побалакати тільки вдвох...

Городничий. Ну, ви вже там наговорите! Я думаю, що як піди, та підслухай, то й уха собі позатуляєш. (*Звертаючись до Йосипа*). Ну, друже...

ВИХІД ХІ.

Ті самі, Держиморда й Свистунов.

Городничий. Чш! Мов косолапі ведмеді стукають чобітьми. Так пруться, немов хто сорок пудів скидає з воза. Де вас чорт носив?

Держиморда. Був по наказу!..

Городничий. Цс! (*Затуля йому рот*). Як та ворона крикає! (*Передражнює його*). Був по на-

казу!.. Немов із барила реве! (*До Йосипа*). Ну, друже, іди, приготуй там, що треба, для пана. Проси усього, що є в домі. (*Йосип іде*). А ви—стоять на ганку, і ні з місця. І нікого стороннього не пускати, особливо ж купців! Як хоч одного з їх впустите, то... Як тільки побачите, що хто йде з прошенням, а хоч би і не з прошенням, а чимсь схожий на те, що хоче подати на мене скаргу, то просто в потилицю штовхайте! Так його! Гарненько! (*Показує ногою*). Чуєте? Цс... цс... (*Виходе навшипинячки слідком за поліцаями*).

ДІЯ ЧЕТВЕРТА.

Та сама кімната в домі городничого.

ВИХІД І.

Обережно, майже на пальцях входять: Амос Федорович, Артем Пилипович, почмейстер, Лука Лукич, Добчинський і Бобчинський. Усі одягнені в парадні мундіри. Розмова ведеться на-пів-голосно.

Амос Федорович (*установлює всіх пів-кружком*). Змилуйтесь, панове, ставайте швиденько в круг. Та більше ладу. Бог з ним: у дворець їздить, і царську раду картає. Ставайте по військовому. Ви, Петре Йвановичу, зайдіть з того боку, а ви, Петре Йвановичу, станьте ось тут. (*Добчинський і Бобчинський забігають на пальцях*).

Артем Пилипович. Воля ваша, Амосе Федоровичу, а нам щось та треба таки робить.

Амос Федорович. А що саме?

Артем Пилипович. Ну, звісно, що...

Амос Федорович. Підсунуть?

Артем Пилипович. Ну, та хоч би й підсунуть.

Амос Федорович. Небезпечно, нечистий би його взяв, розкричаться: це ж придворний

вельможа. А може так, ніби приношення од дворянства на який-небудь пам'ятник, чи що.

Почмейстер. Або так: „ось, мовляв, прийшли поштою гроші, та не відомо кому“.

Артем Пилипович. Глядіть, щоб він вас поштою не одправив куди небудь далі. Слухайте! ці справи не так робляться в культурній державі. Навіщо нас тут цілий ескадрон? Знайомитись треба по одному, так в четверо очей і теє... як там треба, щоб і ухо не чуло! От як робиться в порядному громадянстві. Ну, ось ви, Амосе Федоровичу, перший і починайте.

Амос Федорович. Та краще ви починайте. У вашім шпиталі великий гість снідав.

Артем Пилипович. Так може краще почав би Лука Лукич, як просвітитель молодіжі.

Лука Лукич. Не можу, не можу, панове. Я, признаюся, так вихований, що як заговоре зі мною хтось хоч на один чин вищий, то ніби і душі у мене нема, а язик неначе дубовий стане Ні, ні, панове, визвольте, справді визвольте од цього.

Артем Пилипович. То, значить, Амосе Федоровичу, окрім вас нема кому. У вас що не слово, то мов Цицерон з язика злетів...

Амос Федорович. Що ви! що ви!? вже й Цицерон! Не знать, що вигадали! Правда, инколи захоплюсь, як зайде розмова про домашню зграю, або про хортів.

Всі (*напосідають на його*). Ні, ви не тільки про собак, ви і про стовпотворіння... Ні, Амосе Федоровичу, не кидайте нас, будьте батьком рідним... Ні, Амосе Федоровичу!

Амос Федорович. Одчепіться, панове! (*В той час чується хода і кашкання в кімнаті Хлестакова. Усі біжать один по - перед одним до дверей, товпляться і швидко виходять. Не обходиться без того, щоб де кого не придавили. Чути ніз-голосні оклики*).

Голос Бобчинського. Ой, Петре Йвановичу, наступили на ногу!

Голос Земляники. Пустіть, панове, хоч душу на покаяння... Зовсім задавили. (*Чути кілька криків: „ой, ой!“ Нарешті всі вибігають, і хата застається порожньою*).

ВИХІД II.

Хлестаков сам.

Хлестаков (*виходе, з заспаними очима*). Здається, добре задрімав. Відкіля вони взяли таких матраців та перин. Навіть упрів. Здається вони вчора таки добре підсунули міні за сніданням, в голові і досі стукотить. Тут, я бачу, можна приємно бавити час. Я люблю щирість, і міні, признаюсь, більше подобається, як міні догождають од щирого серця, а не то, що через інтерес... А дочка городничого нічого собі, та і мати така, що можна б ще... Ні, я не знаю, але міні справді подобається таке життя.

ВИХІД III.

Хлестаков і суддя.

Суддя (*входячи і спиняючись, сам до себе*). Боже, Боже, винеси цілим. Так тобі, аж жижки трусяться. (*Голосно, випрямляючись і придержуючи рукою шпагу*). Маю честь представитись: суддя тутешнього повітового суду, колежський асесор Ляпкин-Тяпкин.

Хлестаков. Прошу сідять. Так ви тут суддею?

Суддя. Року 816 обрали мене дворяни на три роки і з того часу виконую обов'язки до цієї пори.

Хлестаков. А добре мабуть бути суддею?

Суддя. За три трьохліття нагородили Володимиром четвертої степені, з похвалою од начальства. *(Набійк)*. А гроші в жмені, та жменя вся в огні.

Хлестаков. А міні подобається Володимир. А от Ганна третьої степені, то вже не так.

Суддя *(висуваючи трохи вперед стиснену жменю, іоворе до себе)*. Господи, Боже! не знаю, де й сижу. Неначе на гарячому угіллі.

Хлестаков. Що це у вас в руці?

Амос Федорович *(заметушившись і впускаючи додола гроші)*. Нічого.

Хлестаков. Як нічого? Я бачу, то гроші упали.

Амос Федорович *(трусячись усім тілом)*. Ні, ні! *(Набійк)*. Ой, Боже! я вже перед судом!.. І віз прислано забирати мене.

Хлестаков *(піднімаючи гроші)*. Та справді, це гроші.

Амос Федорович *(набійк)*. Ну, всьому кінець... пропав! пропав!

Хлестаков. Знаєте що? позичте їх міні.

Амос Федорович *(швидко)*. Добре, добре... з великою приємністю. *(Набійк)*. Ну, сміливіше, сміливіше. Поможі, Свята Покрово!

Хлестаков. Я в дорозі, знаєте, витратився: те та це... хоч, проте, я вам пришлю їх незабаром з села.

Амос Федорович. Не турбуйтеся, як можна? І без того це така велика честь... Малими силами, прихильністю та любов'ю до начальства... постараюсь заслужити... *(Підеодиться з крісла і випрямляється)*. Не смію більш турбувати своєю присутністю... А чи не буде якого приказу?

Хлестаков. Якого приказу?

Амос Федорович. Я думаю, чи не дасте якого наказу до тутешнього повітового суду?

Хлестаков. Нащо ж? Я не маю ніякої потреби. Ні, ні, нічого. Широ дякую.

Амос Федорович (*кланяючись і виходючи, набік*). Ну, город врятовано!

Хлестаков (*по виході судді*). Суддя—добрий чоловік!

ВИХІД IV.

Хлестаков і почмейстер.

Почмейстер (*входе випрямившись, у мундірі, придержує шпагу*). Маю честь рекомендуватись—почмейстер, надвірний радник Шпекин.

Хлестаков. А, здорові були! Я дуже люблю товариство приемних людей. Сідайте. Адже ви тут завжди живете?

Почмейстер. Так, тут...

Хлестаков. Міні подобається це місто. Звісно, невелике, ну, та що ж? Це ж не столиця. Правда ж, що не столиця?

Почмейстер. Щира правда.

Хлестаков. Це тільки в столиці панує бон-тон, і нема провінціяльних гусей. А ви як думаете? Чи так?

Почмейстер. Так, щира правда. (*Набік*). А він зовсім не гордий і про все розпитує.

Хлестаков. А проте, признайтесь, що і в малому місті можна щасливо прожити?

Почмейстер. Це правда.

Хлестаков. На мій погляд, чого треба? Треба, щоб тебе поважали, широко любили. Хіба не правда?

Почмейстер. Щира правда.

Хлестаков. Я, признаюсь, радий, що ви зі мною однакової думки. Мене, звичайно, назвуть чудним, але така вже в мене вдача. (*Дивлячись йому в вічі, говорить сам до себе*). Попрошу я в позичку в почмейстера... (*Голосно*). Зі мною, знаєте, трапилась дивна пригода: в дорозі зовсім витратився. Чи не позичили б ви міні карбованців триста?

Почмейстер. Чому ж ні? Матиму за найбільше щастя. Ось вони, будьте ласкаві, од душі радий.

Хлестаков. Щиро дякую. Бо я, знаєте, не люблю ні в чому собі одмовляти в дорозі... Та й нащо? Чи не так же?

Почмейстер. Правда, правда. (*Встає, випрямляється і придержує шпату*). Не смію більше надокучать вам своєю особою. Чи не буде якого наказу до поштового уряду?

Хлестаков. Ні, нічого!

Почмейстер (*кланяється й виходе*).

Хлестаков (*закурює цигару*). І почмейстер теж, здається, добра людина; принаймні прислужливий! Такі люди міні подобаються.

ВИХІД V.

Хлестаков і Лука Лукич.

(*Його майже впихають у двері. За ним чути голоси: „Чого боїшся?“*)

Лука Лукич (*випрямляється не без страху і придержує шпату*). Маю честь явитись—шкільний доглядач, титулярний радник Хлопов.

Хлестаков. А, здорові були! Сідайте, сідайте! Чи не бажаєте цигарочки? (*Подає йому цигару*).

Лука Лукич (сам до себе, заклопотано). От тобі й на! Цього вже я ніяк не сподівався. Братъ, чи не братъ?

Хлестаков. Беріть, беріть! це добра цигара; звісно, не те, що в Петербурзі... Там, мосьпане, смоктав я цигари по двадцять п'ять карбованців за сотеньку: як викуриш, то прямо пальчики собі обцілуєш. Ось огонь, запалюйте! (Подає йому свічку).

Лука Лукич (пробує закурить і весь труситься).

Хлестаков. Та не з того боку!

Лука Лукич (з переляку впускає цигару, плює і, махнувши рукою, сам до себе). А! побила б тебе нечиста сила! полохливість проклята за-напастила все.

Хлестаков. Ви, як бачу, не охочі до цигарок... Я признаюсь вам: це моя слабість, та ще до жіноцтва не можу бути байдужним. А ви як? Які вам більше подобаються—брюнетки, чи блондинки?

Лука Лукич (дуже заклопотаний, не знає що й сказати).

Хлестаков. Ні, скажіть щиро: брюнетки, чи блондинки?

Лука Лукич. Не смію знать...

Хлестаков. Ні, ні, не викручуйтесь; я справді хочу знать, які вам подобаються.

Лука Лукич. Насмілюсь сказати... (Набик). Ну, і сам не знаю, що кажу.

Хлестаков. Ага, ага, не хочете сказати. Видко, що якась брюнетка наробила вам клопоту... Признайтесь, наробила?

Лука Лукич (мовчить).

Хлестаков. Ага! ага! Почервоніли! Бачите, бачите! Чом же ви не кажете?

Лука Лукич. Перелякався, ваше бла... превос... сіят... (Набик). Зрадив проклятий язик, зрадив!

Хлестаков. Перелякались? Еге, в моїх очах справді є щось таке, що викликає переляк. Принаймні я знаю, що ні одна жінка не може видержать... Хіба ж не правда?

Лука Лукич. Так, справді так.

Хлестаков. Міні трапилась дивна пригода: в дорозі зовсім витратився. Чи не могли б ви міні позичити карбованців триста?

Лука Лукич (*хапаючись за кишені, до себе*). От штука, як нема! Ні, є! (*Виймає і, трусячись, подає гроші*).

Хлестаков. Дякую, дякую!

Лука Лукич (*випрямляючись і придержуючи шпагу*). Не смію довше турбувати вас своєю особою.

Хлестаков. Прощайте!

Лука Лукич (*біжить, трохи не біцем і говорить сам до себе*). Ну, слава Богу! Тепер, може, не загляне в школу.

ВИХІД VI.

Хлестаков і Артем Пилипович.

Артем Пилипович (*випрямившись і придержуючи шпагу*). Маю честь заявитись: попечитель шпиталів, надвірний радник Земляника.

Хлестаков. Здорові були. Будь ласка, сідайте.

Артем Пилипович. Мав честь проводити вас і вітати особисто в дорученому міні шпиталі.

Хлестаков. Ага, пригадую. Ви дуже добре почастиували сніданням.

Артем Пилипович. Од щирого серця пеклююсь служити отчизні.

Хлестаков. Я, признаюсь, люблю добрі

страви, це моя слабість. Скажіть, будь ласка, міні здається, ви вчора були трохи нижчі на зріст... чи правда?

Артем Пилипович. Може бути... (*Трохи помовчавши*). Можу сказати, що нічого не шкодую і дуже щиро виконую обов'язки. (*Підсувається з стільцем ближче і юворе пів-юлосно*). А ось тутешній почмейстер зовсім нічого не робе: всі справи заплутані, посилки задержуються... будьте ласкаві, сами розелідіть. А суддя, що оце зараз був перед моїм приходом, тільки ганяє за зайцями, в урядове місце загання собак, і поведіння, як признатись вам,—звісно, для добра отчизни я повинен це зробити, хоч він мій родич і приятель — поведіння дуже поганого. Тут є один дідич Добчинський, ви його бачили, і як тільки той Добчинський вийде з дому, так він зараз там і сидить коло його жінки... я ладен за-присягтись. Подивіться зумисне на дітей... Ні одно з їх не схоже на Добчинського... а всі, навіть маленька дівчинка—чистий суддя.

Хлестаков. Скажіть, будь ласка... А я ніколи й не сподівався цього.

Артем Пилипович. От і доглядач шкільний... Я не знаю, як начальство могло доручити йому такий уряд... Він гірший од якобинця... а в серця молодіжці прищіплює такі небезпечні погляди, що навіть висловить страшно;—чи не бажаєте, я все це спишу на папері?

Хлестаков. Добре, хай буде на папері. Міні буде дуже приємно. Я, знаєте, люблю під час нудьги перечитати щось кумедне. Як вас на прізвище? Я все забуваю.

Артем Пилипович. Земляника.

Хлестаков. Правда! Земляника. І що ж, скажіть міні, будь ласка, є у вас діточки?

Артем Пилипович. А як же! п'ятеро; двоє вже дорослих.

Хлестаков. Скажіть, дорослих! А як вони... Як вони тее?

Артем Пилипович. Це б то, питаєте, як їх звуть?

Хлестаков. Еге, як їх звуть.

Артем Пилипович. Микола, Іван, Єлисавета, Марія і Перепетуя.

Хлестаков. Це добре.

Артем Пилипович. Не смію турбувати вас своєю присутністю та однімають у вас дорогий час, призначений для святих обов'язків... (*Кланяється, налагоджується йти*).

Хлестаков (*проводячи його*). Ні, ні, нічого. А те все дуже смішне, що ви розказали... Будь ласка, ще колись теж... Я це дуже люблю... (*Вертається і, одчинивши двері, кричить*): Гей, ви, як вас? Все забуваю, як вас на ім'я і по батькові?

Артем Пилипович. Артем Пилипович.

Хлестаков. Зробіть ласку, Артеме Пилиповичу! Міні трапилась дивна пригода: в дорозі зовсім витратився. Чи не могли б ви міні позичити карбованців чотиріста?

Артем Пилипович. Єсть.

Хлестаков. Скажіть, як до речі. Дуже дякую..

ВИХІД VII.

Хлестаков, Добчинський і Бобчинський.

Бобчинський. Маю честь заповіститись: горожанин цього міста, Петро, Іванів син, Бобчинський.

Добчинський. Дідич, Петро, Іванів син, Добчинський.

Хлестаков. А, та я вже вас бачив. То ви, здається, тоді упали? А що, як ваш ніс?

Бобчинський. Богові дякувати! Будьте ласкаві, не турбуйтеся: присохло, тепер зовсім присохло.

Хлестаков. Добре, що присохло, я радий...
(*Одряду різко*). Гроші у вас є?

Добчинський. Гроші? Як то гроші?

Хлестаков. Позичить тисячу карбованців...

Бобчинський. Так багацько, їй Богу, нема. А чи нема у вас, Петре Йвановичу?

Добчинський. При собі не маю, бо я, батите, поклав їх у розправу громадського добродчинства.

Хлестаков. Ну, як не маєте тисячі, то хоч сто.

Бобчинський (*шукаючи по кишенях*). Чи у вас, Петре Йвановичу, не знайдеться сто карбованців? У мене всього сорок—асігнаціями.

Добчинський (*дивлячись в гаманець*). Двадцять п'ять карбованців усього.

Бобчинський. Та шукайте лишень краще, Петре Йвановичу! У вас там, я знаю, у правій кишені дірочка, то певно в ту дірочку позападали.

Добчинський. Ні, справді, і в дірці нема.

Хлестаков. Ну, все одно! Я тільки так. Добре, хай буде шістьдесят п'ять карбованців... це все одно. (*Бере гроші*).

Добчинський. Я насмілюсь попрохати вас про одну дуже делікатну справу.

Хлестаков. А що там?

Добчинський. Ця справа дуже делікатна: мій старший синок, знаєте, уродився ще перед моїм вінчанням...

Хлестаков. Он як?

Добчинський. Це б то воно так тільки говориться, але це все одно, як би було вже й після вінчання... І все це, як годиться, я закріпив опісля законним способом подружжя... Так я, ба-

чите, хочу... щоб він був зовсім... тее то... законним моїм сином... і звався так, як і я: Добчинським.

Хлестаков. Добре, хай зветься, це можна.

Добчинський. Я й не турбував би вас, та шкода міні хисту дитини... Хлопчина такий, знаєте... великі надії подає: на пам'ять всякі вірші проказує, а як де попаде ніж, зараз вам зробе маленького возика, та так гарно, як мистець який. Про це й Петро Йванович знає.

Бобчинський. Правда, великий хист має хлопчина.

Хлестаков. Добре, добре. Я подбаю про це, я побалакаю... і, сподіваюся... все це буде зроблено; так, так... (*Звертається до Бобчинського*). Чи не маєте ще чого сказати міні?

Бобчинський. А як же, маю до вас дуже велике прохання.

Хлестаков. А що? про що?

Бобчинський. Прошу вас дуже, як поїдете в Петербург, скажіть там усім великим панам: сенаторам і адміралам, що ось, ваше сиятельство, або превосходительство, в такому місті живе Петро Йванович Бобчинський. Так і скажіть: Петро Йванович Бобчинський.

Хлестаков. Добре, добре.

Бобчинський. Та як доведеться і цареві... то скажіть і цареві, що ось, мовляв, ваше царське величество, в такому місті живе Петро Йванович Бобчинський.

Хлестаков. Гаразд, добре.

Добчинський. Вибачайте, що так потурбували вас своїми одвідинами.

Бобчинський. Вибачайте, що так потурбували вас своїми одвідинами.

Хлестаков. Нічого, нічого. Міні це дуже приємно. (*Випроважає їх*).

ВИХІД VIII.

Хлестаков (*сам*). Тут багацько чиновників. Міні одначе здається, що вони прийняли мене за державного чоловіка. Мабуть я напустив ім вчора туману у вічі. Що за дурні! Напишу я про все до Петербургу Тряпичкину: він пописує статейки—хай їх одшмагає гарненько. Гей, Йосипе, дай міні паперу і чорнила! (*Йосип заглянув у двері, крикнувши: „Зараз“*). О, вже як хто попадеться Тряпичкину на зубок... стережися!.. і батька рідного не пожаліє ради слівця... і грошву теж любе. А проте, ці урядовці добрі люди. Це, що вони дали міні грошей, найкраща прикмета їхньої вдачі. Передивлюсь справді, скільки у мене грошей. Це од судді триста; це од почмейстера триста,—шістьсот, сімсот, вісімсот... Який засмальцьований папірець! Вісімсот, девятьсот... Ого! за тисячу перейшло... Ну, ну, копитане, а ну, ну, попадись ти міні тепер! Побачимо, хто кого...

ВИХІД IX.

Хлестаков і Йосип (*з чорнилом і папером*).

Хлестаков. А що, бачиш, дурню, як мене вітають та приймають? (*Починає писати*).

Йосип. Та слава Богу! Тільки знаєте що, Іване Олександровичу?

Хлестаков. А що?

Йосип. Йїдьмо звідціля! Йй Богу, вже час.

Хлестаков (*пише*). Ет, дурниця! Чого?

Йосип. Та так. Бог з ними, зо всіма! Побавились тут два дні, ну й годі. Нащо з ними довго брататись? Начхайте на їх! Не який час: приїде хтось другий... йй Богу, Іване Олександровичу! А коні тут добрі—так би чкурнули!

Хлестаков (*нише*). Ні, міні ще хочеться тут пожить. Нехай завтра.

Йосип. Та чого ж завтра! Ій Богу, йідьмо, Йване Олександровичу! Воно хоч вас тут і дуже поважають, та все таки, знаєте, краще швидче виїхати. Вас, бачите, прийняли за когось иншого... І батько будуть гніваться, що так запізнались... Так би славно подалися!.. А коней добрих тут дали б.

Хлестаков (*нише*). Ну, добре... Однеси тільки спершу цей лист на пошту, та візьми разом і подорожню. І дивись, щоб коні були добрі! Візникам скажи, що я їм даватиму по карбованцю, щоб, мов фельдєгері, летіли і щоб пісень співали!.. (*Пише далі*). Уявляю собі: Тряпичкин од сміху вмере.

Йосип. Я, пане, одправляю листа тутешнім чоловіком, а сам краще буду речі складати; шкода час гаять.

Хлестаков (*нише*). Добре, принеси тільки свічку.

Йосип (*виходе і говоре за сценою*). Гей, слухай, братіку! Однеси листа на пошту і скажи почмейстерові, щоб він послав його без грошей, та скажи, щоб зараз прислали найкращу тройку коней; а за проїзд, скажи, пан не плате; прогони, скажи, казьонні. Та щоб хутчій, а то, мовляв, пан сердиться. Пострівай, ще лист не готовий.

Хлестаков (*нише далі*). Цікаво знать, де він живе тепер — на Поштовій, чи на Гороховій? Він теж любе часто переїздить з кватирь і не доплачувать. Напишу навмання на Поштову. (*Вкладає лист в конверт і надписує*).

Йосип (*приносе свічку, Хлестаков печатає. В той час чути голос Держиморди*). Куди лізеш, бороданю? Кажу тобі — приказано нікого не пускати...

Хлестаков *(дає Йосипові лист)*. На, однеси.

Голоси купців. Пустіть, батечку! Ви не смієте не пустити: ми за ділом прийшли.

Голос Держиморди. Іди, іди, геть! Не приймає, спить. *(Галас дужчає)*.

Хлестаков. Що там таке, Йосипе? Подивись, що там за галас.

Йосип *(дивиться у вікно)*. Якись купці хочуть увійти, а поліцай не пускає. Махають паперами: мабуть, вас хочуть бачить.

Хлестаков *(підходить до вікна)*. А чого ви, мої любі!

Голоси купців. Прийшли до вашої милости. Будьте ласкаві, прошення прийміть.

Хлестаков. Впустіть їх, впустіть! Нехай увійдуть. Йосипе, скажи їм, нехай ідуть. *(Йосип виходє)*.

Хлестаков *(приймає у вікно прошення, розгортає одно і читає)*. „Його високоблагородному сіятельству фінансовому панові од купця Абдулина...“ Чорт—знає що! такого і чина нема.

ВИХІД Х.

Хлестаков і купці *(з кошиком з вином і головами сахарю)*.

Хлестаков. А що ви, братці?

Купці. Просимо вашої ласки.

Хлестаков. А чого вам треба?

Купці. Змилуйтесь, пане! Терпимо кривду зовсім безвинно.

Хлестаков. Од кого?

Один з купців. Та все од тутешнього городничого. Такого городничого, пане, ще ніколи не було. Так нас гнітить, що й списать не мож-

на. Постоями у край замучив, хоч вішайся. Несправедливо поводитьсь. Вхопе за бороду та й репетує: „Гей ти, татарюго!“ їй Богу! Якби ми його, значиться, чимсь скривдили, зобідили, а то ми звичаю завжди додержуємо: що треба на сукню жінці його й дочці,—ми проти цього не стаємо. Так ні ж, бачте, йому цього мало... далєбі! Прийде в крамницю, та, що побаче, те й бере. Побаче штуку сукна та й каже: „Е, коханий, це гарне суконце, однеси його до мене!“ Ну, й несеш. А в штуці того сукна аршинів п'ятьдесят.

Хлестаков. Невже? Ой, який же він хапуга!

Купці. Далєбі! Такого городничого ще ніхто не запам'ятає. Як углядиш його, зараз і ховаєш усе в крамниці. Значиться, не те, що скажуть би, якусь делікатність, він усяке чор-зна що бере: сушені чорносливи, такі, що вже літ сім лежать у бочці, що їх навіть мій прикащик не буде їсти, а він цілими жменями тягне. Іменини його припадають на Антона—ну, вже, здається, всього нанесеш, всього доволі; так ні, ще йому подавай: каже і на Онуфрія його іменини. Що ж робить,—і на Онуфрія несеш...

Хлестаков. Та це справжній розбишака!

Купці. Їй-Бо! А спробуй скривитись, зараз наведе цілий полк до тебе на квартиру. А як тільки що —звелить замкнуть двері! „Я тебе, каже, не буду бить, або катувать: це, каже, заборонено законом, а от ти у мене, коханий, попоіси оселедчиків.“

Хлестаков. Ох, який же він крутій! Та за це прямо в Сібір!

Купці. Та вже, куди ваша ласка, запровадьте його,—все буде гаразд, аби, значиться, як найдалі од нас. Не погребуйте, батьку наш, хлібом-сіллю: оце вам сахарь і кошик вина.

Хлестаков. Ні, ви цього не думайте; я

ніяких хабарів не беру. От, якби ви, приміром, позичили міні карбованців триста,—ну, то зовсім інша річ: в позичку я можу взять.

Купці. Беріть, батьку наш. (*Виймають гроші*). Та що триста? Вже краще візьміть п'ятсот,—тільки допоможіть.

Хлестаков. Добре, добре: позичте,—я ні слова... я візьму.

Купці (*підносять йому на срібній тарільці гроші*). Будьте ласкаві, і тарілочку теж візьміть.

Хлестаков. Ну, і тарілочку можна!

Купці (*кланяються*). Та вже заразom візьміть і сахарь.

Хлестаков. О, ні, я хабарів ніяких...

Йосип. Ваше високоблагородіє! Чом ви не берете? Беріть! В дорозі все здасться. Давай сюди голови і кошик. Давай все: все піде в діло... Що там? Мотузочок? Давай і мотузочок, і мотузочок в дорозі знадобиться: віз поламається, чи що інше, прив'язать можна.

Купці. Та вже зробіть таку ласку, ваше сіятельство! Як уже ви, значиться, не допоможете нам, то вже не знаємо, як і бути. Просто хоч в петлю лізь.

Хлестаков. А як же, а як же! Я зроблю! (*Купці виходять*).

Чути жіночий голос. Ні, ти не смієш недопустити мене! Я йому самому на тебе пожаліюсь. Та не штовхайся лишень так дуже!

Хлестаков. Хто там? (*Підходить до вікна*). А що там, тіточко?

Голоси двох жінок. Милости вашої, батечку, просимо! Звольте, пане, вислухати.

Хлестаков (*у вікно*). Пустіть їх.

В И Х І Д Х І.

Хлестаков, слюсарша й унтер-офіцерша.

Слюсарша (*кланяючись в ноги*). Милости прошу...

Унтер-офіцерша. Прошу ласки...

Хлестаков. Та що ви за жінки?

Унтер-офіцерша. Унтер-офіцерська жінка Іванова.

Слюсарша. Слюсарша, тутешня міщанка, Хавронія Петровна Пошльопкина; батько мій...

Хлестаков. Пострівай, нехай одна говоре. Чого тобі треба?

Слюсарша. Милости вашої прошу, на городничого жаліюсь. Нехай його Бог скарає! Бодай ні його дітям, ні йому, дурисвітові, ні дядькам, ні дядинам його ні в чому не таланило.

Хлестаков. Та що таке?

Слюсарша. Та звелів мого чоловіка в салдати забрать. На нас і черга не припадала, шахрай проклятуший. Та й по закону не можна, бо він жонатий.

Хлестаков. Як же він міг це зробити?

Слюсарша. Зробив, анцихрист, зробив—бодай його Бог скарав і на цім, і на тім світі! Бодай йому, коли й тітка є, то й тітці всяке безголовья, і батько, коли ще живий, то бодай і він, проклятуший, дуба дав, або удавився на віки, сибірний! Припадала черга йти кравцевому синові, отому п'яничці, а родичі підсунули добрий подарунок, то він присікався до сина купчихи Пантелеєвої, а як Пантелеєва теж послала його жінці три сувої полотна, так він тоді до мене: „Нащо,“ каже: „тобі чоловік? він уже тобі не потрібний.“ То вже я знаю, чи потрібний, чи ні! Це вже моє діло, харцизяко ти такий! „Він,“ каже: „зłodій; хоч він і досі ще нічого не вкрав, так все одно, каже:

вкраде, його й без того на другий рік візьмуть у некрути". Але міні то як без чоловіка жить, сучий ти сину! Я слаба людина, ланець ти! Бодай би всьому твоєму кодлові не довелось бачити світа божого! А як теща є, то бодай і тещі...

Хлестаков. Добре, добре. Ну, а ти? (*Виводє стару*).

Слюсарша (*виходячи*). Не забудьте, батьку наш! Змилюсердіться.

Унтер-офицерша. На городничого, пане, прийшла...

Хлестаков. Ну, та що? Чого? Кажі ти коротко.

Унтер-офицерша. Вибив, добродію!

Хлестаков. Що?

Унтер-офицерша. Через помилку, добродію! Счепились баби на базарі... а поліція не встигла, та й схопила мене, та так одлатала: два дні не могла сидіти.

Хлестаков. Так що ж тепер робить?

Унтер-офицерша. Та робить, звісно, нічого. Але за помилку накиньте на його штрап! Міні нема чого цуратись свого щастя, а гроші тепер дуже здались би міні...

Хлестаков. Добре, добре. Ідіть, ідіть! Я прикажу. (*У вікна висовуються руки з прошеннями*). Та хто там ще? (*Підходе до вікна*). Не хочу, не хочу, не треба, не треба! (*Одходе*). Обридли, хай вас чорт забере! Не пускай їх більше, Йосипе!

Йосип (*кричить у вікно*). Ідіть собі геть! Не час тепер, завтра приходьте. (*Одчиняються двері, і в їх з'являється якась постать у фрізовій шинелі, з неоголеною бородою, роздутими губами і підв'язанною цокою, за нею в перспективі малячуть кілька інших*).

Йосип. Іди, іди геть! Чого лізеш. (*Утирається руками першому в животі і вилітає разом з ними в прихожу, зачинивши за собою двері*).

ВИХІД XII.

Хлестаков і Марія Антонівна.

Марія Антонівна. Ах!

Хлестаков. Чого ви так перелякались?

Марія Антонівна. Ні, я не перелякалась.

Хлестаков (*пишається*). Вибачайте, панно, міні дуже приємно, що ви прийняли мене за такого чоловіка... що... Чи смію спитать вас, куди ви зібрались іти?

Марія Антонівна. Сказать правду, я нікуди не йшла.

Хлестаков. Чому ж ви, приміром, нікуди не йшли?

Марія Антонівна. Я думала, що тут мама....

Хлестаков. Ні, я хотів би знать, чом ви нікуди не йшли?

Марія Антонівна. Я вам перешкодила. Ви були заняті важними ділами...

Хлестаков (*пишається*). Ваші очі кращі, ніж важні діла... Ви ніяк не можете перешкодить міні.... навпаки, ви можете зробити міні приємність.

Марія Антонівна. Ви говорите по столишному.

Хлестаков. За-для такої чудової особи, як ви... чи можна бути таким щасливим, подать вам стілець? Ні, для вас не стілець, а... трон...

Марія Антонівна. Справді, я... не знаю... міні так треба було йти. (*Сідає*).

Хлестаков. Яка у вас чудова хусточка!

Марія Антонівна. Ви насмішкуваті; вам аби поглузувать з провінціялок.

Хлестаков. Як би я бажав, панно, бути вашою хусточкою, щоб обнімать вашу лілейну шийку!

Марія Антонівна. Я зовсім не розумію, про що ви говорите: якась хусточка... Сьогодні така гарна година...

Хлестаков. А ваші устоньки кращі од усякої години.

Марія Антонівна. Ви все таке говорите... я б вас попрохала, щоб ви написали міні на спомин який небудь віршик в альбом. Ви певно багацько їх знаєте?..

Хлестаков. Для вас, панно, все, що хочете, зроблю. Скажіть, які вам вірші?

Марія Антонівна. Які небудь, такі гарні, нові.

Хлестаков. Та що вірші! Я їх багацько знаю.

Марія Антонівна. Ну, скажіть, які ж ви міні напишете?

Хлестаков. Та нащо ж казати? Я й без того їх знаю.

Марія Антонівна. Я дуже люблю вірші....

Хлестаков. Та в мене сила їх усяких. Ну, хоч би й оці: „О, ти, що в горі марно на Бога нарікаєш, чоловіче!“ Ну, і багацько інших... Тепер не згадаю; та це все дурниця. Я вам краще, замість того, виявлю своє кохання, що од вашого погляду... *(Присувається з стільцем)*.

Марія Антонівна. Кохання! Я не розумію... кохання... я ніколи й не знала, що то таке кохання. *(Одсуває свій стілець)*.

Хлестаков. Нащо ви одсуваєте свій стілець? Нам краще буде сидіть ближче одно до одного.

Марія Антонівна *(одсуває крісло)*. Чого ж близько? Все одно й далеко.

Хлестаков (*присуваючись*). Чого ж далеко? Все одно й близько.

Марія Антонівна (*одсувається*). Та до чого ж це?

Хлестаков (*присуваючись*). Та це вам тільки здається, що близько; а ви уявіть собі, що далеко. Який би я був щасливий, панно, якби міг пригорнуть вас до свого серця...

Марія Антонівна (*дивиться у вікно*). Що це там, немов би щось полетіло? Сорока, чи якась инша птиця?

Хлестаков (*цілує її в плече і дивиться в вікно*). То сорока.

Марія Антонівна (*встає обурена*). Ні, це вже занадто... Так нахабно!..

Хлестаков (*придержуючи її*). Простіть, панно, я зробив це з кохання, повірте—з кохання.

Марія Антонівна. Ви вважаєте мене такого провінціалкою... (*Хоче йти*).

Хлестаков (*силкується задержати її*). З любови, вірте, з любови. Я так тільки, пожартував... Маріє Антонівно, не гнівайтесь! Я ладен на колінах просить у вас вибачення. (*Стає навколішки*). Вибачайте, простіть! Ви ж бачите, я на колінах ..

ВИХІД XIII.

Ті самі й Ганна Андріївна.

Ганна Андріївна (*побачивши Хлестакова на колінах*). Ах, який пасаж!

Хлестаков (*встаючи*). А, чорт візьми!

Ганна Андріївна (*до дочки*). Що це таке? Це що за вчинки такі?

Марія Антонівна. Я, мамочко...

Ганна Андріївна. Зараз іди геть відціля! Чуєш, геть! Геть! і на очі міні не смій показуватись. (*Марія Антонівна виходе, хлипаючи*). Вибачайте, я, признаюся, так здивувалася...

Хлестаков (*набик*). І вона теж досить апетитна, зовсім не погана. (*Стає навколішки*). Пані, ви ж бачите, я горю од кохання.

Ганна Андріївна. Що? Ви на колінах? Ох, устаньте! устаньте, тут підлога нечиста.

Хлестаков. Ні, на колінах, неодмінно на колінах; я хочу знать, що міні призначене: життя, чи смерть?

Ганна Андріївна. Але вибачайте, я ще не розумію значіння ваших слів... коли не помиляюсь, ви робите освідчення з приводу моєї дочки.

Хлестаков. Ні, я у вас закоханий, мое життя на волоску! Як ви не оцінете щирого мого кохання, то я не вартий того, щоб жити на світі. З огнем в грудях прошу згоди вашої...

Ганна Андріївна. Але наслідуюсь зауважить: я, в де-якому розумінні... заміжня...

Хлестаков. Це нічого! Для кохання нема ріжниць; і Карамзин сказав: „Закони засуджують...“ Ми подамось у тихий таємний захист... Згоди вашої, згоди благаю!

ВИХІД XIV.

Ті самі й Марія Антонівна (раптом вбігає).

Марія Антонівна. Мамо, татко казали, щоб ви... (*Побачивши Хлестакова на колінах, скрикує*): Ах, який пасаж!

Ганна Андріївна. Ну, чого ти? До чого? Нащо? Що за вітрогонство! Вбігла раптом, немов опечена кішка. Ну, що ти знайшла тут дивного? Що тобі прийшло в голову? Справді, як та

трьохлітня дитина. Не похоже, не похоже, зовсім не похоже, що їй вісімнадцять стукнуло... Я не знаю, коли ти дійдеш до розуму, коли ти поводитимешся, як личить добре вихованій панні, і коли ти пак знатимеш, що то таке гарний тон і солідність у вчинках?

Марія Антонівна (*кріз сльози*). Я, мамочко, не знала...

Ганна Андріївна. У тебе все якийсь вітер гуляє в голові; ти дивишся на дочку Ляпкина-Тяпкина. Що тобі до неї? Тобі не слід на їх уважати. Маєш інші зразки — перед тобою твоя мати. За таким зразком ти повинна йти.

Хлестаков (*хапає дочку за руку*). Ганно Андріївно, не губить нашого щастя, благословіть щиру любов!

Ганна Андріївна (*здивована*). Так ви в неї?...

Хлестаков. Постановіть: життя, чи смерть?

Ганна Андріївна. От бачиш, дурна, от, бачиш? Через тебе, таку непотріб, гість мусив стояти на колінах, а ти раптом вбігла, мов божевілна. От же справді треба, щоб я зумисне одмовила: ти не варта такого щастя.

Марія Антонівна. Не буду, мамко, вірте — більше не буду...

ВИХІД XV.

Ті самі й городничий (заснавшись).

Городничий. Ваше превосходительство! Не занепастіть! Не запагубте мене!

Хлестаков. Що з вами?

Городничий. Там купці жалілись на меке вашому превосходительству... Слово чести даю,

що й половина з того, що вони кажуть, неправда. Вони сами дурять та туманять народ. Унтер-офіцерша набрехала вам, ніби я її вибив; вона бреше, їй Богу, бреше! Вона сама себе вибила.

Хлестаков. Та нехай вона кріз землю провалиться та унтер офіцерша—міні не до неї!

Городничий. Не вірьте, не вірьте! Це такі брехуни... їм от така дитина не йме віри. Їх уже ціле місто знає, як брехунів. А що до їх шахрайства, то наслідуюсь вам сказати, такі пройди-світи, яких і світ не бачив...

Ганна Андріївна. Знаєш, яку нам честь робе Іван Олександрович? Свата нашу дочку.

Городничий. Куди! куди! Ти з глузду зсунулась, матінко! Не гнівайтесь, будь ласка, ваше пресвосходителство: вона трохи придуркувата... така була й її мати...

Хлестаков. Ні, я справді сватаю. Я закоханий!

Городничий. Не можу вірити, ваше пресвосходителство!

Ганна Андріївна. А як тобі кажуть!..

Хлестаков. Я не в жарт кажу!.. Я од любові можу здуріти...

Городничий. Не смію вірити, не вартий такої чести.

Хлестаков. Та як ви не згодитесь оддати за мене Марію Антонівну, то я чорт знає, що можу собі заподіяти...

Городничий. Не можу вірити; жартуєте, ваше пресвосходителство!

Ганна Андріївна. Ой, який же ти й справді, йолоп! Ну, коли тебе запевняють...

Городничий. Не можу вірити.

Хлестаков. Оддайте, оддайте! Я одважливий чоловік, я на все піду... коли застрелюсь, вас оддадуть під суд.

Городничий. Ой, Боже мій! Я ж не винен ні сном, ні духом! Не гнівайтесь, будь ласка! Прошу робіть так, як сами бажаєте... У мене в голові тепер, далебі... Я і сам навіть не розберу, що робиться... Таким дурним тепер став, яким ще ніколи не бував.

Ганна Андріївна. Ну, благословляй! (*Хлестаков підступає з Марією Антонівною*).

Городничий. Нехай вас Бог благословить, а я не винен! (*Хлестаков цілується з Марією Антонівною. Городничий дивиться на їх*). Що за біс! І це правда? (*Протирає очі*). Цілюються! Ой, батечку мій, цілються! Справді зовсім, як жених! (*Скрикує і підскакує з радощів*). Ой, Антоне! Ой, Антоне! Ну, городничий! Ось яка фортуна!

ВИХІД XVI.

Ті самі й Йосип.

Йосип. Коні готові.

Хлестаков. А добре... я зараз.

Городничий. Як то? Ви хочете їхати?

Хлестаков. Еге ж, йїду.

Городничий. А коли ж тее?.. Ви ж сами, здається, були ласкаві натякнуть про весілля?.

Хлестаков. А це... я на одну тільки хвилину, на один день до дядька,—багатий дідуган... завтра ж буду і назад.

Городничий. Не смію вас задержувать, сподіваючись, що вернетесь щасливо.

Хлестаков. Еге ж, еге ж, я швидко. Прощайте, мое кохання... ні, просто не можу висловить. Прощайте... серденько! (*Цілує руку Марії Ант.*).

Городничий. А чи не треба вам чого в дорогу? У вас, здається, не ставало грошенят?

Хлестаков. Е, ні, нащо ж? (*Подумавши трохи*). А проте, можна...

Городничий. Скільки вам треба?

Хлестаков. Та, тоді ви дали двісті,—правду кажучи, не двісті, а чотиріста, я не хочу користатись вашою помилкою,—так, коли ласка, дайте ще стільки ж і тепер, щоб було рівно вісімсот.

Городничий. Зараз. *(Виймає з гамана)*. Ще як навмисне самі новенькі папірці.

Хлестаков. А так. *(Бере і роздивляється гроші)*. Добре. Це, кажуть, нове щастя, як новенькі папірці.

Городничий. Еге ж.

Хлестаков. Прощайте, Антоне Антоновичу! Дуже вдячний за вашу гостинність. Признаюсь вам од щирого серця: мене ще ніхто так гарно не вітав. Прощайте, Ганно Андріївно! Прощайте, моє серденько, Маріє Антонівно! *(Виходять)*.

ЗА СЦЕНОЮ.

Голос Хлестакова. Прощайте, янголе душі моєї, Маріє Антонівно!

Голос городничого. Що, ви так у поштовій кареті і йдете?

Голос Хлестакова. Та я вже так звик. У мене голова болить од ресорів.

Голос візника. Тпр...

Голос городничого. То, принаймні, чимсь би застелить, хоч би килимом! Чи не бажаєте, я звелю винести килим.

Голос Хлестакова. Ні, нащо? Це дурниця; а проте, хай дадуть килим.

Голос городничого. Гей, Явдохо! Чуєш? Біжи в комору, вийми найкращий килим, той блакитний, персідський! Мерщій!

Голос візника. Тпр...

Голос городничого. Коли ж вас сподіватись?

Голос Хлестакова. Завтра, або після-завтрього...

Голос Йосипа. А, це килим! Давай його сюди, клади ось так! Тепер давай з цього боку сіна.

Голос візника. Тпр...

Голос Йосипа. Ось із цього боку! Сюди! Ще! добре! Добре буде! (*Б'є рукою по килимі*). Тепер сідайте, ваше благородіє.

Голос Хлестакова. Прощайте, Антоне Антоновичу!

Голос городничого. Прощайте, ваше превосходительство!

Жіночі голоси. Прощайте, Іване Олександровичу!

Голос Хлестакова. Прощайте, матусю!

Голос візника. Гей, ви, соколики, любі, хвацькі! (*Чути дзвоники*).

Спадає завіса.

ДІЯ П'ЯТА.

Та ж сама кімната.

ВИХІД І.

Городничий, Ганна Андріївна й Марія Антонівна.

Городничий. А що, Ганно Андріївно, га? Чи думала ти що-небудь про таке? Що за щастя, матері його хрін! Ну, признайся щиро: чи снилось тобі коли, що з якоїсь городничихи і одразу... тьху ти, канальство! З таким бісом породичались!

Ганна Андріївна. Зовсім ні, я це давно знала. Це тобі вдивовижу, бо ти проста людина... ти не бачив ніколи порядних людей.

Городничий. Я сам, мамусю, порядна людина! Одначе справді, як подумаєш, Ганно Андріївно, які ми з тобою птиці стали! А що, Ганно Андріївно? Високого льоту, чорт би його взяв! Постривайте, теперички я всиплю перцю всім охочим подавать жалоби та доноси! Гей, хто там? (*Входить поліцай*). А, це ти, Йване Карповичу! Поклич зараз сюди купців! Ось я їх, каналлів! Так скаржитись на мене! Ач, прокляте іудейське кодло! Постривайте, голубчики! Перше я вас го-дував тільки до усів, а тепер до бороди нагодую. Запиши всіх, хто приходив жалітись на мене, а найпаче отих писаків, писаків, що карлючили ім

доноси. І оповісти всім, щоб знали: що от, мовляв, яку честь послав Господь городничому, що оддає заміж свою дочку не за якого-небудь харпака, а за такого, що й на світі ще не було, що може все зробить, все, все, все! Всім оповісти, хай знають! Кричи на цілий город, гати в усі дзвони! Матері його сто чортів! Коли радість, так радість! (*Поліцай виходе*). Так ось як, Ганно Андріївно, га? Як же ми тепер? Де житимемо? тут, чи в Петербурзі?

Ганна Андріївна. Розуміється, в Петербурзі. Як можна zostаватись тут?

Городничий. Як в Петербурзі, то і в Петербурзі, хоч воно й тут було б добре. А що? я думаю, городничество тоді на бік; як по твоєму, Ганно Авдріївно?

Ганна Андріївна. А, звісно, навіщо нам те городничество?

Городничий. Воно, як ти думаєш, Ганно Андріївно, тепер можна запопасти великого чина, бо він за панебрата з усіма міністрами, у дворець ізде—то може таке проізводство встругнуть, що згодом і в генерали можна вискочить! Як ти думаєш, Ганно Андріївно, можна вискочить в генерали?

Ганна Андріївна. Ще б пак! А звісно, можна.

Городничий. А, трясця його матері! Славна річ бути генералом! Кавалерію почепляють тобі через плече... а яку кавалерію краще, Ганно Андріївно, червону, чи блакитну?

Ганна Андріївна. А звичайно, що блакитну краще.

Городничий. Ач! чого заманулось! А добре й червона. А чому чоловікові хочеться бути генералом? А тому, що як трапиться поїхати кудись, зараз фельдъегері та адъютанти летять попереду: „Коней!“ І там, на станції нікому не да-

дуть, всі дожидають: всі оті титулярні, копитани, городничі, а ти собі і в ус не дмеш! Обідаєш де-небудь у губернатора, а ти, городничий, стій отам! Хе, хе, хе! (*Страшенно регочеться*). От що, трясця його матері, спокушає.

Ганна Андріївна. Тобі завжди грубе подобається. Ти повинен пам'ятати, що треба зовсім змінити життя, що твоїми знайомими будуть не те, що якийсь суддя—псарь, з котрим ти гаяєш зайців, або Земляника; навпаки—знайомі в тебе будуть з дуже делікатним поведінням: графи і всі вельможні... Але міні боязко за тебе: ти іноді бевкнеш таке слівце, якого між порядними людьми ніколи не почуєш.

Городничий. То що ж? Слово не заваде.

Ганна Андріївна. Воно нічого, доки ти був городничим, а там, бач, життя зовсім інше.

Городничий. Правда! там, як то кажуть, є дві рибки: ряпушка і корюшка, такі, що аж слинка покотиться, як почнеш їсти.

Ганна Андріївна. Йому все тільки рибки! Я пробі хочу, щоб наш дім був перший у столиці, та щоб у мене в господі було таке амбре, щоб аж увійти не можна було... і щоб треба було отак очі заплющити... (*Заплющує очі й нюхає*). Ах, ах, як же гарно!

ВИХІД II.

Ті самі і купці.

Городничий. А! здорові були, соколики! Купці (*кланяються*). Здорові були, добродію!

Городничий. Як ся маєте, голубчики? Як ваш крам продається?!.. А що, самоварники, аршинники? жалітись?! Котолупи, пронози, дурисвіти заморські! Скаржитись? Що, багацько

взяли?! Ось, думали, так зараз і в острог його засадять! А чи знаєте ви,—сім кіп чортів і одна відьма вам у зуби,—що...

Ганна Андріївна. Ой, Боже мій! Які ти, Антосю, слова говориш!

Городничий (*сердито*). Ет! не до слів міні тепер! Знаєте ви, що той самий чиновник, якому ви жалілись, жениться на моїй дочці? А що? Га? Що тепер скажете? Тепер я вас!! Дури-ти народ!.. Зробиш з казною умову—на сто тисяч одуриш її, — поставиш гниле сукно, а потім пожертвуєш двадцять аршинів, та давай йому ще й нагороду за це. Та якби вони знали, так... так тобі б... І пузо пхає вперед: він купець, не руш його. „Ми“, каже, „і дворянам не уважимо“. Та дворянин... ех, ти, пика! дворянин учиться наук... його хоч і періщать в школі, так за діло, щоб знав гарно. А ти що? Починаєш шахрайством, тебе твій хазяїн б'є за те, що не вмієш обдурювать! Ще хлопчак отчєнашу не знає, а вже обдурює; а як розіпре пузо, та напхає кишені, так і стане велике цабе! Тьху ти, яка диковина! Через те, що ти видудлиш шіснадцять самоварів за день—і чванишся! Та міні начхать на твою голову і на твою важність!..

Купці (*кланяючись*). Провинуватились, Антоне Антоновичу!

Городничий. Жаліться? А хто тобі поміг обдурить казну, як будував міст? написав дерева на двадцять тисяч, тоді, як не було його і на сто карбованців. Я поміг, цапина твоя борода! Забув це? Якби я сказав про тебе—зараз би ти опинився в Сібіряці. Що скажеш, га?

Один з купців. Провинуватились перед Богом, Антоне Антоновичу! Лихий попутав! Зарікаємось на віки більше жалітись. Вже яку хочете, накидайте покуту, тільки не гнівайтесь.

Городничий. „Не гнівайтесь!“ От ти тепер валяєшся міні в ногах! А чом? тим, що моя взяла; а нехай би хоч трохи було на твоєму боці, так ти мене, бузувіре, втопав би у саме багно, та ще й колодою б зверху нагнітив.

Купці (*кланяються в ноги*). Не занапастіть, Антоне Антоновичу!

Городничий. „Не занапастіть!“ Тепер: „Не занапастіть!“ а раніше що? Я б вас.. (*Махнувши рукою*). Ну, та хай вас Бог простить! Годі! Я не мстивий; та тепер дивись, оглядайсь на всі боки! Я видаю заміж дочку не за якого небудь простого дворянина... Щоб подаруночок був... розумієш?.. Не те, щоб одбутись якимсь баличком, або головою сахару... Ну, ідіть з Богом! (*Купці виходять*).

ВИХІД ІІІ.

Ті самі, Амос Федорович, Артем Пилипович, потім Растаковський.

Амос Федорович (*ще в дверях*). Чи йняти віри, Антоне Антоновичу, чуткам, що ходять по городу?! До вас завітало надзвичайне щастя?

Артем Пилипович. Маю честь поздоровить з надзвичайним щастям. Я щиро зрадів, коли почув. (*Цілує руку Ганні Андріївні*). Ганно Андріївно! (*Цілує руку Марії Антонівні*). Маріє Антонівно!

Растаковський (*входе*). Вітаю вас, Антоне Антоновичу! Нехай Бог продовже життя і вам, і молодій парі, та обдарує вас великим потомством, онуками і правнуками! Ганно Андріївно! (*Цілує руку Ганні Андріївні*). Маріє Антонівно! (*Цілує руку Марії Антонівні*).

ВИХІД ІV.

Ті самі, Коробкин з жінкою, Люлюков.

Коробкин. Маю честь поздоровить вас, Антоне Антоновичу! Ганно Андріївно! (*Цілує руку Ганні Андріївні*). Маріє Антонівно! (*Цілує її руку*).

Жінка Коробкина. Од щирого серця поздоровляю вас, Ганно Андріївно, з новим щастям.

Люлюков. Маю честь поздоровить, Ганно Андріївно! (*Цілує її руку і потім, повернувшись до глядачів, прищмокує язиком, задоволений*). Маріє Антонівно, маю честь поздоровить! (*Цілує її руку і повертається до глядачів, так само прищмокуючи*).

ВИХІД V.

(*Багацько гостей в сїртуках і фраках; цілують спершу руку Ганні Андріївні, кажучи: „Ганно Андріївно!“ а опісля руку Марії Антонівні, кажучи: „Маріє Антонівно!“ Бобчинський і Добчинський протовплюються вперед*).

Бобчинський. Маю честь поздоровить!

Добчинський. Антоне Антоновичу! Маю честь поздоровить.

Бобчинський. З щасливою подією!

Добчинський. Ганно Андріївно!

Бобчинський. Ганно Андріївно! (*Обидва підходять одночасно і стукаються лобами*).

Добчинський. Маріє Антонівно! (*Цілує руку*). Маю честь привітати вас! Ви будете дуже, дуже щасливі; ходитимете в золотих сукнях,

істимете всякі делікатні страви, дуже весело про водитимете час...

Бобчинський (*перебиваючи*). Маріє Антонівно! Маю честь привітати вас! Дай вам, Боже, усякого достатку, червінців і синка, малесенького, от такого! (*Показує*). Щоб можна на долоньку посадить; еге! Все буде хлопчина кричать: ува! ува! ува!

ВИХІД VI.

Ще кілька гостей підходять і цілують руки Ганні Андріївні і Марії Антонівні. Лука Лукич з жінкою.

Лука Лукич. Маю честь...

Жінка Луки Лукича (*біжить вперед*). Вітаю вас, Ганно Андріївно! (*Цілюються*). А я справді так зраділа. Кажуть міні: „Ганна Андріївна оддає заміж дочку“. „Ой, Боже мій!“ — думаю собі, і так зраділа, що кажу чоловікові: „Слухай, Луканчику, от яке щастя Ганні Андріївні!“ „Ну“, — думаю собі: „слава Богу!“ Та й кажу йому: „Я така рада, що горю з нетерплячки висловить особисто Ганні Андріївні...“ „Ох, Боже мій!“ — думаю собі: „Ганна Андріївна справді сподівалась доброї пари для своєї доні, а от тепереньки таке щастя: так і сталось, як вона бажала“. І так, кажу вам, зраділа, що не могла говорити. Плачу, та й плачу, просто таки ридаю. Вже й Лука Лукич каже: „Чого ти, Настусю, ридаєш?“ „Луканчику“, кажу: „я й сама не знаю; сльози так річкою і ллються“.

Городничий. Сідайте, панове, будьте ласкаві! Гей, Мишко, неси лишень сюди ще стільців!

(*Гості сідають*).

ВИХІД VII.

Ті самі, часний пристав і поліцаї.

А. Часний пристав. Маю честь поздоровити вас, ваше високоблагородіє, і побажать вам
Г. благоденствія на многії літа!

р. Городничий. Спасибі, спасибі! Прошу сі-
дать, панове! (*Гості сідають*).

пс. Амос Федорович. Але скажіть, будь ла-
ска, Антоне Антоновичу, як це сталось? Як воно
с. було?

А. Городничий. Було незвичайно! Був ла-
скавий посватать сам, особисто!

Ганна Андріївна. Дуже поважним та делікатним способом. Все говорив дуже гарно... Каже: „я, Ганно Андріївно, через саме тільки поважання до вашого достоїнства“. А який він гарний, освічений, благородних звичаїв. Каже: „Повірьте, Ганно Андріївно, міні життя—копійка! Я тільки через те, що шаную ваші особисті прикмети...“

Марія Антонівна. Ах, мамочко! Це ж він міні говорив.

Ганна Андріївна. Перестань, ти нічого не тямиш, то й не втручайся не в своє діло. „Я, Ганно Андріївно,“ каже: „просто таки дивуюсь...“ Такими приємними словами розсипався. А коли я хотіла сказати: „Ми ніяк не сміємо сподіватись такої чести,“—він одразу упав переді мною навколішки і таким, самим благородним способом каже: „Ганно Андріївно! не робіть мене нещасним! Згодьтесь одізватись на мої почування, або я собі смерть заподію!“

Марія Антонівна. Та це ж, мамусю, він про мене казав.

Ганна Андріївна. Та, розуміється... і про тебе було. Я не перечу.

Городничий. І навіть налякав нас: казав, що застрелиться. „Застрелюсь, застрелюсь!“ — каже.

Де-хто з гостей. Скажіть, будь ласка! Амос Федорович. Оце так штука!

Лука Лукич. Це вже мабуть доля така.

Артем Пилипович. Не доля, голубчику, доля — индичка. Заслуги довели до цього. *(Набік)*. отакій свині завжди щастя лізе в рот.

Амос Федорович. Як що хочете, Антоне Антоновичу, я вам продам оте цуценя, що ви торгували.

Городничий. Ні, міні тепер не до цуценят.

Амос Федорович. Коли не хочете, то на іншому собаці будемо сватами.

Жінка Коробкина. Ох, Ганно Андріївно! яка я рада вашому щастю, ви й уявить собі не можете.

Коробкин. А де ж тепер, як що можна знать, обритається славний гість? Я чув, що він за чимсь поїхав...

Городничий. Еге. Він поїхав на один день по дуже важному ділу.

Ганна Андріївна. До свого дядька, прохать благословення.

Городничий. Прохать благословення; але завтра... *(Ухає. Побажання зливаються в один голос)*. Дуже дякую. Але завтра й назад... *(Ухає, знов поздоровляють; дужче всіх чуть голоси)*:

Часного пристава. На здоров'я, ваше високоблагородіє!

Бобчинського. Сто літ і лантух червінців!

Добчинського. Продовж, Боже, вам віку на сорок сороків!

Артема Пилиповича. А, бодай ти луснув!

Жінки Коробкина. Бодай тебе чорти вхопили!

Городничий. Дякую, дякую! І вам того ж бажаю.

Ганна Андріївна. Ми думаємо тепер жить в Петербурзі. Тут, знаєте, таке повітря... дуже вже селом одгоне... признаюсь, велика неприємність... Та й чоловік мій там достукається генеральського чина.

Городничий. Та, признатись, панове, я, матері його ковінька, дуже хочу бути генералом.

Лука Лукич. І дай, Боже!

Растаковський. Для людини неможливо, а для Бога все можливо.

Амос Федорович. Великому кораблеві— велике й плавання.

Артем Пилипович. По заслугі й честь.

Амос Федорович (*набік*). Ото напиндючиться, як справді стане генералом. А вже йому так пристало генеральство, як корові сідло. Ні, до цього ще довга пісня. Тут і кращі од тебе є, та й ті й досі ще не генерали.

Артем Пилипович (*набік*). Оттуди к бісовому батькові, уже і в генерали пнеться! Чого доброго, може бути і генералом. Бо поважности у його багато, лукавий би його не вхопив. (*Звертається до його*). Тоді, Антоне Антоновичу і про нас не забудьте.

Амос Федорович. І як що коли трапиться, приміром, якась діло, якась потреба, так ви, будьте ласкаві, не одмовте допомогти.

Коробкин. Я на той рік повезу синка в столицю на службу, так ви, будьте ласкаві, візьміть його під свою опіку, заступіть батька сиротині.

Городничий. Я з радістю. А як же... Подбаю, поклопочу...

Ганна Андріївна. Ти, Антосю, завжди ладен обіцяти. Але, перш усього, ти не матимеш часу думать про це... І як же можна, і з якої речі давати такі обіцянки.

Городничий. А чому ж би, пак, і ні, серденько? Іноді можна...

Ганна Андріївна. Звісно, можна, але не для всякої ж дрібноти робить протекцію!

Жінка Коробкина. Чи чуєте, як вона глузує з нас?

Гостя. Ет, вона така зроду; я її знаю: посади її за стіл, то вона й ноги свої...

ВИХІД VIII.

Ті самі й почмейстер.

Почмейстер (*засапавшись з розпечатаним листом в руці*). Дивне діло, панове! Той чиновник, що ми прийняли були за ревизора, не ревизор...

Усі. Як то—не ревизор?

Почмейстер. Зовсім не ревизор,—я дізнався про це з листа.

Городничий. Що ви, що ви? З якого листа?

Почмейстер. З його власноручного листа. Приносять до мене на пошту лист. Зирк на адрес—бачу: „Поштова улица“. Я так і похолов. „Ну,“ думаю собі: „мабуть, знайшов непорядки у поштових справах і повідомляє начальство...“ Взяв та й распечатав.

Городничий. Як же це ви?..

Почмейстер. Сам не знаю! Якось невідома сила примусила. Вже й кур'єра прикликав, щоб одіслать його з ештафетою... але обхопила така цікавість, якої ще ніколи не було. Не можу,

не можу! Чую, що не можу! Так і тягне, так і тягне! В одному усі чую: „Ой, не распечатауй! згинеш, як курка; а в другому немов який дідько шепотить: „Распечатай, распечатай, распечатай!“ І як придавив печать... по жилах огонь... а распечатав,—мороз, далєбі мороз... І руки трусяться, і світ замакітривсь.

Городничий. Та як же ви насмілились распечатать лист такої великої особи?

Почмейстер. В тім то й штука, що він і не велика, і не особа!

Городничий. А що ж він таке по вашому?

Почмейстер. Ні се, ні те, а просто чорт-зна, що таке!

Городничий (з запалом). Як то—ні се, ні те? Як ви смієте називать його ні сим, ні тим, та ще й чорт-знає, чим. Я вас під арешт!

Почмейстер. Хто, ви?

Городничий. Еге, я!

Почмейстер. Руки короткі!

Городничий. А знаєте, що він одружується з моєю дочкою, що я сам буду вельможею?.. і заправторю вас в самісеньку Сібіряку!

Почмейстер. Ех, Анто́не Антоновичу! Що Сібір? Сібір далеко. Ось краще я вам прочитаю... Панове, дозволяєте, щоб я прочитав лист?

Усі. Читайте, читайте!

Почмейстер (читає). Спішу повідомить тебе, серце, Тряпичкин, що за чудеса зі мною діються. По дорозі обчистив мене зовсім піхотний копитан, так, що трахтирщик намірявся вже посадить мене в тюрму; аж тут, через мою петербурську фізіономію і через убрання, весь город приняв мене за генерал-губернатора. І я тепер живу в городничого, роскошю, страшенно залицяюсь до його жінки і до дочки; не знаю тільки, з котрої почать; думаю,—перше з матері, бо вона, здається, зараз готова на все. Чи памятаєш, пак,

як ми з тобою бідували, обідали на дурничку; і як раз кондітор вхопив мене за комір за те, що я їв пиріжки на кошт аглицького короля? Тепер зовсім інше діло. Всі міні позичають грошей, скільки хочу. Це страшенні чудаци! Ти б умер за сміху... Я знаю, ти пишеш статейки, спиши їх у свою літературу. Перш за все: городничий—дурний, як сива шкапа...

Городничий. Цього не може бути! Там того нема.

Почмейстер (*показує лист*). Читайте сами.

Городничий (*читає*). „Як сива шкапа...“ Не може бути! Це ви сами написали.

Почмейстер. Як би я став писать?

Артем Пилипович. Читайте!

Лука Лукич. Читайте!

Почмейстер (*читає далі*). „Городничий—дурний, як сива шкапа...“

Городничий. Е, чорт би його взяв! Треба ще й повторять! Ніби й без того воно там не стоїть...

Почмейстер (*читає далі*). Гм... гм... гм... гм... „Сива шкапа... Почмейстер теж добра людина...“ (*Перестає читать*). Ну, тут і про мене теж погано висловився...

Городничий. Ні, читайте!

Почмейстер. Та навіщо ж?

Городничий. Ні, чорт візьми, коли вже читать, так читать! Читайте все!

Артем Пилипович. Дайте, я читатиму. (*Надіває окуляри й читає*). „Почмейстер точнісенько департаментський сторож Михеев і, мабуть, теж, ледащо, тягне горілку...“

Почмейстер (*до глядачів*). Ну, й паскудний хлопчисько! випороть би його треба—більш нічого.

Артем Пилипович (*читає далі*). „Попечитель шпитал... лі... і... лі... і...“ (*Спинається*).

Коробкин. Чого ж ви спинились?

Артем Пилипович. Невиразне писання... хоч проте видно, що паскуда.

Коробкин. Дайте, я буду читать! У мене, здається, кращі очі. *(Бере лист)*.

Артем Пилипович *(не даючи листа)*. Ні, це місце можна поминуть, а там далі вже ясно.

Коробкин. Та давайте бо! я вже знаю.

Артем Пилипович. Прочитать я й сам прочитаю... Далі, справді, все виразно...

Почмейстер. Ні, все читайте. Адже ж з початку все читали!

Усі. Дайте, Артеме Пилиповичу, дайте листа. *(До Коробкина)*. Читайте!

Артем Пилипович. Зараз. *(Оддає лист)*. Ось, нате... *(Закриває пальцями)*. Читайте, звідціля... *(Всі наближаються до його)*.

Почмейстер. Читайте, читайте! дурниця! все читайте.

Коробкин *(читає)*. „Попечитель шпиталів Земляника—справжня свиня в ярмулці...“

Артем Пилипович *(до глядачів)*. І зовсім не дотепно! „Свиня в ярмулці.“ Де ж таки свиня буває в ярмулці?!

Коробкин *(читає далі)*. „Доглядач шкіл пропахавсь наскрізь цибулею...“

Лука Лукич *(до глядачів)*. Ій Богу, і в рот ніколи не брав цибулі!

Амос Федорович *(набик)*. Слава Богу, що принаймні нема про мене...

Коробкин *(читає)*. „Суддя...“

Амос Федорович. От тобі й на!... *(Голосно)*. Панове, я думаю, що лист занадто довгий... Ну його к чорту—гидоту таку читать!

Лука Лукич. Е, ні!

Почмейстер. Ні, читайте!

Артем Пилипович. Ні, вже, читайте!

Коробкин (*читає далі*). „Суддя Ляпкин-Тяпкин до найбільшої міри моветон...“ (*Спиняється*). Мабуть, французське слово.

Амос Федорович. А чорт його зна, що воно значить! Ще добре, як тільки мошенник, а може ще й гірше...

Коробкин (*читає далі*). А проте, люди гостинні і простодушні. Бувай здоров, серце Тряпичкин. Я сам за твоім прикладом думаю зайнятись літературою. Нудно, голубе, так жить, бажається поживи і за-для душі. Бачу, що справді треба зайнятись чимсь вищим. Пиши до мене в Саратовську губерню, а звідтіль до села Підкотилівки. (*Перевертає лист на другий бік і читає адрес*). Високоповажаному панові Іванові Васильовичу Тряпичкину. В Санктпетербург, Поштова улица, номер девятьдесят сім, повернувши в двір, третій поверх, праворуч.

Одна з жінок. Який несподіваний репрі-манд.

Городничий. Ось коли зарізав, так зарі-зав! Убитий, убитий, на смерть убитий! Нічого не бачу: бачу тільки якісь свинячі рила, замість лиць, а більш нічого... Вернуть! вернуть його! (*Махає руками*).

Почмейстер. Куди там вернуть?! Я сам, мов навмисне, звелів дати йому найкращу тройку. Чорт міні надав уперед і наказ дати.

Жінка Коробкина. Оце так справді не-чувана конфузія!

Амос Федорович. Але ж, бий його лиха година! Він у мене позичив триста карбованців.

Артем Пилипович. У мене теж триста карбованців...

Почмейстер (*зітхає*). Ох, і в мене триста карбованців...

Бобчинський. У мене з Петром Івановичем шістьдесят п'ять асигнаціями, еге ж!

Амос Федорович (*здивовано розставляє руки*). Як же це, панове!? Як же так, що ми пошилися в дурні?

Городничий (*б'є себе по лобові*). Як я? Ні, як я, старий дурень? Зовсім вижив з розуму, старий баран!... Тридцять літ на службі: ні один купець, ні один підрядчик не міг одурить, мотюг над мотюгами обдурював, пройдисвітів і шахраїв таких, що цілий світ були ладні обікрасити, ловив на гачок. Трьох губернаторів обдурив... Що губернаторів! (*Махнувши рукою*). Що й говорить про губернаторів...

Ганна Андріївна. Але цього не може бути, Антосю: він заручився з Марусею...

Городничий (*сердито*). Заручився! Дуля з маком—ось тобі заручився. Лізе міні в вічі з заручинами! (*Несамовито*). Ось дивіться, дивіться, увесь світ, все християнство, всі дивіться, як городничого осоромили! Дурня йому, дурня йому старому лайдакові! (*Свариться сам на себе кулаком*). Ех, ти, товстоносий! Сопляка, ганчірку приняв за важну особу!.. Він тепер по всьому шляху дзвоне собі дзвониками. Рознесе по всьому світу історію. Мало цього—станеш посміховищем... знайдеться якийсь перогриз, паперомаз — в комедію тебе впре! Ось що образливо. Чину, звання не пожаліє, і всі зуби скалитимуть, та в долоні плескатимуть... Чого смієтесь?!. Сами з себе смієтесь!... Гей, ви!.. (*Тупотить од злости ногами*). Я б усіх отих поганих писаків! Перогризи, ліберали прокляті! Чортове кодро! Налигачем би вас усіх звязав, на порох потер би вас, та до чорта в підбійку, в шапку, туди йому!.. (*Тиче кулаком і тупає ногами. Після недовгої мовчанки*). І досі не можу опам'ятатись. Таки правда, що, як кого схоче Бог покарати, то перш за все розум одбере. Ну, що в тому вітрогонові було схожого на ревизора? Що? Нічого не було! Ні на

пів мизинця не було схожого, а вони всі раптом: ревизор, ревизор! Ну, хто перший пустив, що він ревизор? Кажіть!

Артем Пилипович (*розводячи руками*). Якось так склалось... хоч убий, не знаю. Мов туманом засліпило. Нечистий попутав.

Амос Федорович. Та хто бевкнув?—он хто бевкнув: оці молодці. (*Показує на Добчинського і Бобчинського*).

Бобчинський. Єй-ей не я! І не думав.

Добчинський. Я нічого, зовсім нічого.

Артем Пилипович. Звісно, ви!

Лука Лукич. Розуміється. Прібігли, з трактиря, мов божевільні: „Приїхав, приїхав і грошей не плате...“ Знайшли важну птицю.

Городничий. А звісно ви! Торохтуни городські, брехуни прокляті!

Артем Пилипович. Щоб вас чорт ухопив з вашим ревизором і з вашими брехнями!...

Городничий. Тільки швендяєте по городу та баламутите всіх, деркачі прокляті! Брехні розносите, сороки куцохвости!

Амос Федорович. Нетіпахи прокляті!

Лука Лукич. Тяхтіі!

Артем Пилипович. Вишкварки куцопузі! (*Всі обступаять їх*).

Бобчинський. Йй Богу, це не я, це Петро Іванович...

Добчинський. Е, ні, Петре Івановичу, бо ви ж перші тее...

Бобчинський. А от бо й ні! бо перші були ви...

ВИХІД ОСТАННІЙ.

Ті самі і жандар.

Жандар. Чиновник, що приїхав по именованому наказу з Петербургу, кличе вас зараз до себе. Він стоїть у гостинниці. *(Сказані слова вражають усіх, мов громом. Крик здивування виривається одночасно з усіх жіночих уст. Вся група, перемінивши раптом пози, стоїть нерухомо).*

НІМА СЦЕНА.

Городничий посередині, мов стовп, з розчепіреними руками і одкиненою назад головою. Праворуч його—жінка і дочка, мов пориваються до його всім тілом; за ними почмейстер, на зразок знака запитання, обернений до глядачів; далі Лука Лукич—зовсім переляканий; за ним, на самому кінці сцени, три пані - гості, збились до купи, з сатиричним виразом на лиці просто до сім'ї городничого. Ліворуч городничого: Земляника, схиливши голову трохи набік, мов прислухається до чогось; за ним суддя з розставленими руками, присів трохи не до землі і закопирив губи, мов хоче свиснуть, або сказати: „Ось тобі, бабо, і Юріїв день!“ За ним Коробкин, обернувшись очима до глядачів, з прижмуреним оком і насмішкуватим натяком на городничого; за ним на самому кінці сцени: Добчинський і Бобчинський з простягнутими один до одного руками, з роззявленими ротами, вп'ялися один в одного очима. Інші гості стоять, як стовпи. Майже півтори хвилини скам'яніла група стоїть непорушно.

ЗАВІСА СПАДАЄ.

УКРАЇНСЬКИЙ ДЕКЛАМАТОР

„РОЗВАГА“

ТОМЪ II-Й.

АРТИСТИЧНИЙ ЗБІРНИК

поезій, оповідань, жартів, сатір і гуморесок для читання на сцені, вечерницях, літератур. збірках, драматич. школах і т. п.

УЛОЖИВ ОЛЕКСА КОВАЛЕНКО.

В другому томі надруковано до 400 нових творів поетів і письменників України Російської, Галичини, Буковини і Америки, які не увійшли в ПЕРШИЙ том; уділено також багато місця впорам класичної чужомовної літератури. До 500 стор. компактного друку, з малюнками і віньєтками в українському стилі; з 50 портретами закордонних, а також молодих українських поетів, письменників і артистів.

Ціна 1 карб., в артистичній оправі 1 карб. 50 коп.

(1 і 2-й томи Розваги це єсть антологія української поезії од початку до останніх часів.

ОЛЕКСИ КОВАЛЕНКА.

ЦІНА 20 КОП.

„ТЕРНОВИЙ ВІНОК“

ЛІТЕРАТУРНО-АРТИСТИЧНИЙ АЛЬМАНАХ

Під редакцією
ОЛЕКСИ КОВАЛЕНКА.

Видання розкішне, на пишному папері, в стилі moderne, з картинами, малюнками і віньєтками.

Видання оригінальне, стилізоване, друковане в 7 фарб.
В „ТЕРНОВОМУ ВІНКУ“ беруть участь

ЛІТЕРАТОРИ:

В. Алешко, Х. Алчевська, П. Багацький, Ю. Будяк, К. Василенко, В. Велентій, М. Верховинський, П. Гай, Є. Ганейзер, Г. Григоренко, П. Драганець, І. Івась, П. Капельго-родський, М. Капій, П. Карманський, Н. Кибальчич, О. Коваленко, М. Кропивницький, В. Лазаревський, М. і З. Левицькі, І. Липа, І. Личко, О. Луцький, І. Огієнко, Н. Онацький, Л. Пахаревський, В. Пачовський, М. Полтавка, Н. Романович, М. Славінський, А. Слобожанський, М. Старицький (посмертний вірш), В. Стефаник, Г. Супруненко, Г. Сьогобчний, В. Тарноградський, С. Твердохліб, Ю. Тищенко, Л. Українка, В. Цєбрівський, С. Черкасенко, М. Чернявський, Г. Чупринка, М. Шаповалів.

У „ТЕРНОВОМУ ВІНКУ“, крім оригінальних творів, уміщені переклади: з Д. Айзмана, Л. Андрєєва, Бальмонта, Гете, Горького, Надсона, Родзевичівни М., В. Стражева і Шалом Аша.

ХУДОЖНИКИ:

Сластьон, Бурячок, Гнідаш, Дорошенко, Дубина, Журман, Кононенко, Михайлів, Погрібняк, Сиваш, Скасі, Шумейко. Майже всі твори і малюнки оригінальні і нові, ні в оригіналах, ні в репродукціях ніде не використані.

Ціна 1 карб. 25 коп., в артистичні, оригінальні оправі 2 карб.

